

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO- ŚRODOWISKOWEJ

DO STRATEGII ROZWOJU GMINY
PARYSÓW NA LATA 2026-2036

Wójt Gminy Parysów

NAZWA OPRACOWANIA:

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej, przestrzennej i klimatyczno-
środowiskowej przygotowana na potrzeby Strategii rozwoju gminy Parysów
na lata 2026-2036**

ZLECENIODAWCA:

Gmina Parysów

WYKONAWCA:

**BUDPLAN Sp. z o.o.
04-327 Warszawa
ul. Kordeckiego 20
tel. 22 870 42 62, fax: 22 870 42 62
e-mail: kontakt@budplan.net
www.budplan.net**

Spis treści

I.	WSTĘP	6
II.	CHARAKTERYSTYKA GMINY PARYSÓW	7
1.	Historia gminy.....	7
2.	Położenie administracyjne	8
III.	OBSZAR SPOŁECZNY	10
1.	Demografia.....	10
2.	Oświata.....	14
3.	Zdrowie i pomoc społeczna	16
4.	Kultura, sport i rekreacja	18
5.	Mieszkalnictwo.....	19
6.	Bezpieczeństwo publiczne	20
7.	Podsumowanie obszaru społecznego	21
IV.	OBSZAR GOSPODARCZY.....	24
1.	Rynek pracy.....	24
2.	Turystyka.....	29
3.	Rolnictwo	31
4.	Działalność samorządu.....	32
5.	Finanse gminy	34
6.	Podsumowanie obszaru gospodarczego	39
V.	OBSZAR KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWY.....	41
1.	Położenie geograficzne	41
2.	Budowa geologiczna, złoża i osuwiska	42
3.	Wody powierzchniowe i podziemne.....	44
4.	Zagrożenie powodziowe i zagrożenie suszą	46
5.	Użytki rolne i leśne.....	49
6.	Formy Ochrony Przyrody	49
7.	Stan środowiska naturalnego	51
8.	Podsumowanie obszaru klimatyczno-środowiskowego	52
VI.	OBSZAR PRZESTRZENNY	53
1.	Powiązania przestrzenne gminy	53

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

2.	Struktura funkcjonalno-przestrzenna gminy	54
3.	Polityka przestrzenna gminy	55
4.	Zabytki.....	60
5.	Transport i komunikacja	68
6.	Infrastruktura techniczna.....	71
7.	Podsumowanie obszaru przestrzennego	72
VII.	PODSUMOWANIE I WNIOSKI	73
VIII.	ŹRÓDŁA.....	76
IX.	SPIS RYSUNKÓW, TABEL I WYKRESÓW	77
1.	Spis rysunków	77
2.	Spis tabel.....	77
3.	Spis wykresów	78

I. WSTĘP

Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej, przestrzennej i klimatyczno-środowiskowej gminy Parysów jest opracowaniem przedstawiającym analizę uwarunkowań rozwoju gminy przygotowaną w celu sporządzenia Strategii rozwoju gminy Parysów na lata 2026-2036. Obowiązek sporządzenia diagnozy określony jest w art. 10a ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2025 r. poz. 198).

Na przedmiotowy dokument składa się pięć głównych rozdziałów: charakterystyka gminy Parysów, obszar społeczny, obszar gospodarczy, obszar klimatyczno-środowiskowy oraz obszar przestrzenny. W ramach niniejszego opracowania dokonano analizy najważniejszych uwarunkowań wpływających na funkcjonowanie i rozwój gminy Parysów. Wnioski sformułowane na podstawie diagnozy będą służyły do wyznaczania obszarów problemowych i potencjałów gminy oraz pomogą przy definiowaniu ustaleń Strategii.

W celu sporządzenia poniższych analiz wykorzystano m.in. dane z zasobu Urzędu Gminy Parysów, Głównego Urzędu Statystycznego, Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz inne ogólnodostępne dane. Kompletny wykaz źródeł umieszczono na końcu przedmiotowego dokumentu. Ponadto odwołania do konkretnych materiałów źródłowych zawarto również pod rysunkami, tabelami i wykresami.

Niniejsza diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej, przestrzennej i klimatyczno-środowiskowej stanowi załącznik do Strategii rozwoju gminy Parysów na lata 2026-2036, w której zawarte zostały jedynie najważniejsze wnioski i podsumowanie diagnozy.

II. CHARAKTERYSTYKA GMINY PARYSÓW

1. Historia gminy

RYS HISTORYCZNY

Parysów powstał w miejscu wsi Siedca lub Sieszcza położonej w XIII wieku w granicach księstwa Czerskiego. W 1538 roku na skutek decyzji króla Zygmunta Starego, miejscowość uzyskała prawa miejskie na mocy prawa magdeburskiego¹. Władca dokonał tego na wniosek właściciela wsi, kasztelana zakroczymskiego i starosty czerskiego Floriana Parysa. Od tego czasu zmieniono jej nazwę na Parysów, lecz na początku zamiennie używano określeń: Paryzew, Paryszew oraz Paryszewo. Miejscowość utraciła prawa miejskie w 1869 roku i z upływem czasu przekształciła się w miasteczko z siedzibą dynastii chasydzkiej zamieszkiwane w większości przez ludność żydowską.

Od początku istnienia państwa polskiego obszar mieszczący się w granicach obecnej gminy Parysów stanowił jego część jako fragment Mazowsza. W wyniku podziału administracyjnego na ziemie i powiaty dokonanego około połowy XVI wieku, Parysów przypisano do powiatu czerskiego. Teren gminy został oderwany od Mazowsza i administracyjnie związany ze wschodnią częścią kraju po powstaniu kościuszkowskim w 1795 roku, kiedy wcielono go do zaboru austriackiego. Natomiast w 1809 roku w wyniku przyłączenia kilku cyrkułów Galicji Zachodniej, w tym cyrkułu siedleckiego do Księstwa Warszawskiego, w jego granicach znalazł się również Parysów. W następstwie wspomnianego połączenia doszło do ujednolichenia struktury – wprowadzono podział na departamenty i powiaty. Na przestrzeni lat znacznie zmieniał się podział administracyjny regionu, który zależał od władzy okupacyjnej. Po upadku Księstwa Warszawskiego, które miało miejsce w 1815 roku przedmiotowa gmina znalazła się w zaborze rosyjskim, a teren Mazowsza włączono w granice autonomicznego Królestwa Polskiego. Jednakże po upadku powstania styczniowego Rosja zlikwidowała jego autonomię i wprowadziła nową reformę w strukturze administracyjnej, w wyniku której utworzono dziesięć guberni podzielonych na powiaty. Parysów znalazł się w tym czasie w granicach guberni siedleckiej w powiecie garwolińskim. Niniejszy podział obowiązywał aż do I wojny światowej, kiedy obszar Parysowa znalazł się pod okupacją niemiecką i wcielono go w granice Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego. W wyniku odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 roku, powiat garwoliński, gdzie znajdowała się gmina Parysów, został włączony w granice województwa lubelskiego, a następnie w 1939 roku wszedł w skład województwa warszawskiego. Podczas okupacji hitlerowskiej Parysów umieszczono w obrębie Generalnego Gubernatorstwa w dystrykcie warszawskim. Po ponownym odzyskaniu niepodległości teren przedmiotowej gminy początkowo należał do województwa warszawskiego, powiatu garwolińskiego, natomiast od 1975 roku po reformie administracyjnej kraju i zlikwidowaniu z jej struktury powiatów, przedmiotowa gmina Parysów weszła w skład województwa siedleckiego.

W trakcie okupacji hitlerowskiej w Parysowie utworzono getto, którego mieszkańców w 1943 roku wywieziono do obozu w Treblince. Mimo zniszczeń poniesionych w wyniku dwóch wojen światowych, miejscowość utrzymała charakter niewielkiego miasteczka.

¹ Oficjalny serwis internetowy gminy Parysów <https://parysow.pl/historia/> [Dostęp: 09.04.2025]

ROZWÓJ PRZESTRZENNY

Miejscowością posiadającą największe znaczenie historyczne i kulturowe w obrębie gminy jest Parysów. W 1445 roku erygowano tam parafię², co wskazuje na umieszczenie w tym miejscu lokalnego ośrodka życia religijnego i społecznego. Istotne znaczenie posiadało nadanie Parysowowi praw miejskich na mocy prawa magdeburskiego w wyniku czego nastąpiło przekształcenie osady wiejskiej w miasto posiadające bardziej zdefiniowaną strukturę przestrzenną. Pozostałością po niniejszym przekształceniu jest widoczny do dziś układ miejscowości, na który składają się regularna siatka ulic oraz rynek miejski położony u zbiegu dwóch dróg posiadających istotne znaczenie komunikacyjne dla gminy. Dominantą układu Parysowa jest wspomniany kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Stanowi on jedyny obiekt wyróżniający się w okolicy ze względu na wysokość.

2. Położenie administracyjne

Gmina Parysów jest gminą wiejską znajdującą się w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego, w północnej części powiatu garwolińskiego. Odległość między przedmiotową gminą a granicami Warszawy wynosi ok. 60 km. Parysów od strony wschodniej, południowej i zachodniej sąsiaduje kolejno z gminami: Borowie, Garwolin, Pilawa. Natomiast jej północna granica stanowi również granicę powiatu garwolińskiego, w wyniku czego przylega do dwóch jednostek sąsiedniego powiatu – gmin Siennica i Latowicz.

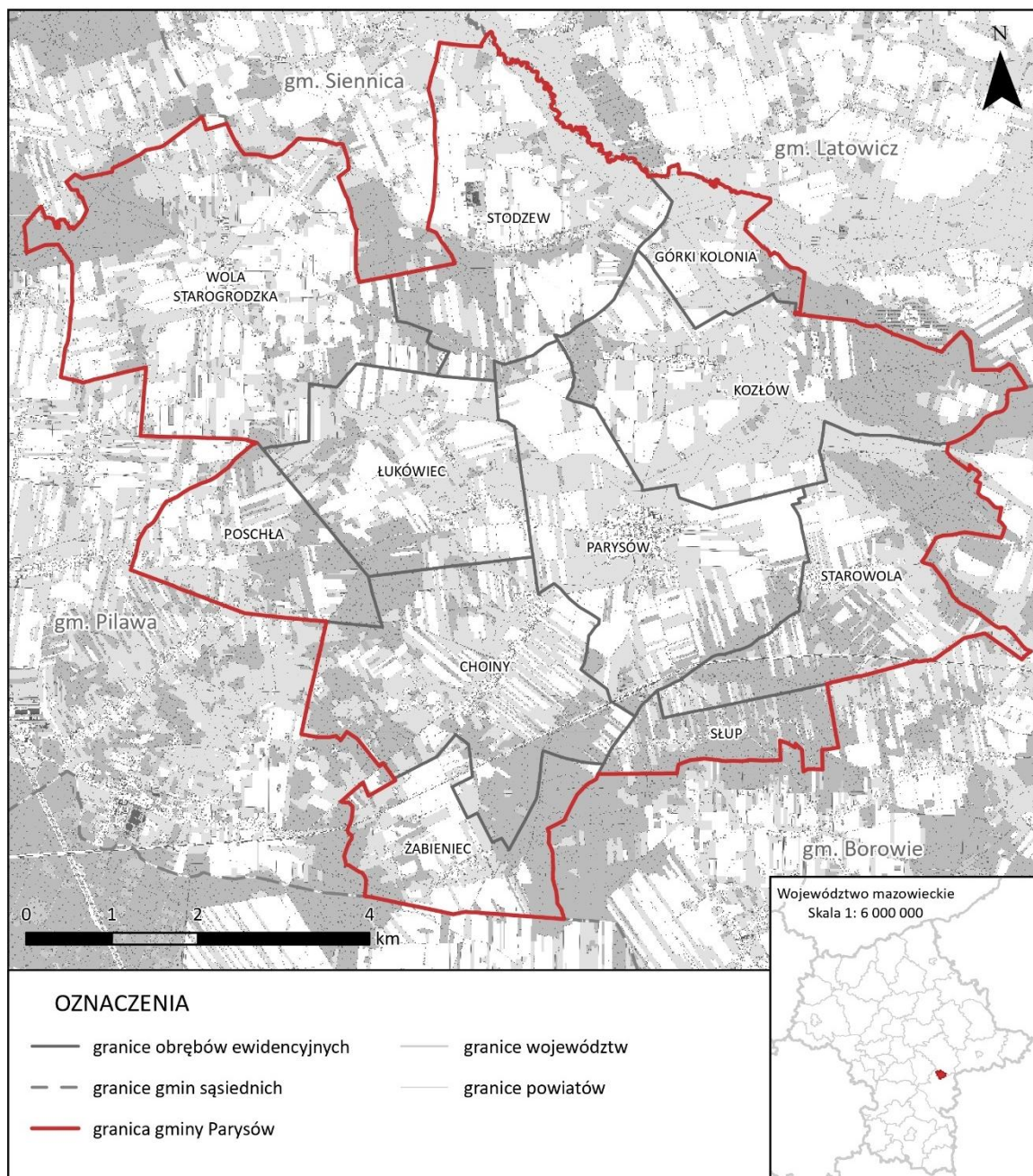
Gminę Parysów tworzy 10 sołectw: Choiny, Kozłów, Łukówiec, Parysów, Poschła, Słup, Starowola, Stodzew, Wola Starogrodzka i Żabieniec. Największą powierzchniowo miejscowością jest Wola Starogrodzka o powierzchni 11,09 km². Siedziba administracyjna gminy mieści się w Parysowie.

Powierzchnia gminy wynosi 64,14 km², co stanowi 4,98% powierzchni powiatu oraz 0,18% powierzchni województwa. Północno-zachodni fragment gminy wchodzi w skład Nadwiślańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Ponadto w sąsiedztwie wschodniej granicy gminy wyznaczono obszary siedliskowe Natura 2000 Gołe Łąki.

² Parafia Parysów https://laliny.sabak.info.pl/index.php?adres=par_par.htm [Dostęp: 14.04.2025]

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Rysunek 1 Granice administracyjne gminy Parysów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Państwowego Rejestru Granic

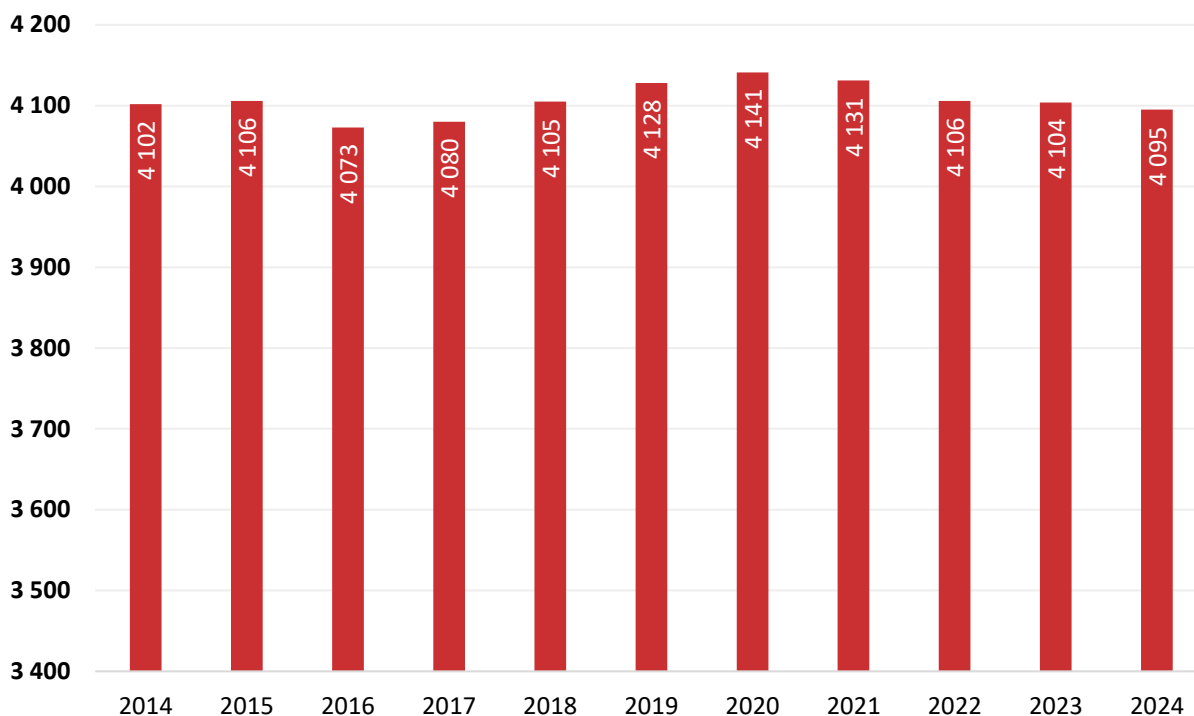
III. OBSZAR SPOŁECZNY

1. Demografia

LICZBA MIESZKAŃCÓW

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2024 r. gminę Parysów zamieszkiwało 4 095 osób, jednak na przestrzeni lat wartość ta ulegała zmianom. Okres od 2014 do 2020 roku charakteryzował się wzrostem liczby ludności, z wyjątkiem lat 2016 i 2017. Na przestrzeni badanego okresu liczba mieszkańców gminy była względnie stała, co w skali kraju jest zjawiskiem należącym do rzadkości. Obecna od 2020 roku tendencja malejąca może stanowić istotny problem i wyzwanie w zakresie jej depopulacji. Zgodnie z aktualnymi informacjami przekazanymi przez Urząd Gminy w Parysowie (stan na dzień 25.04.2025 r.) najwięcej osób zamieszkuje miejscowość Parysów (1036), natomiast najmniejszą liczbą mieszkańców charakteryzuje wieś Poschła (173).

Wykres 1 Zmiana liczby ludności w gminie Parysów w latach 2014-2024

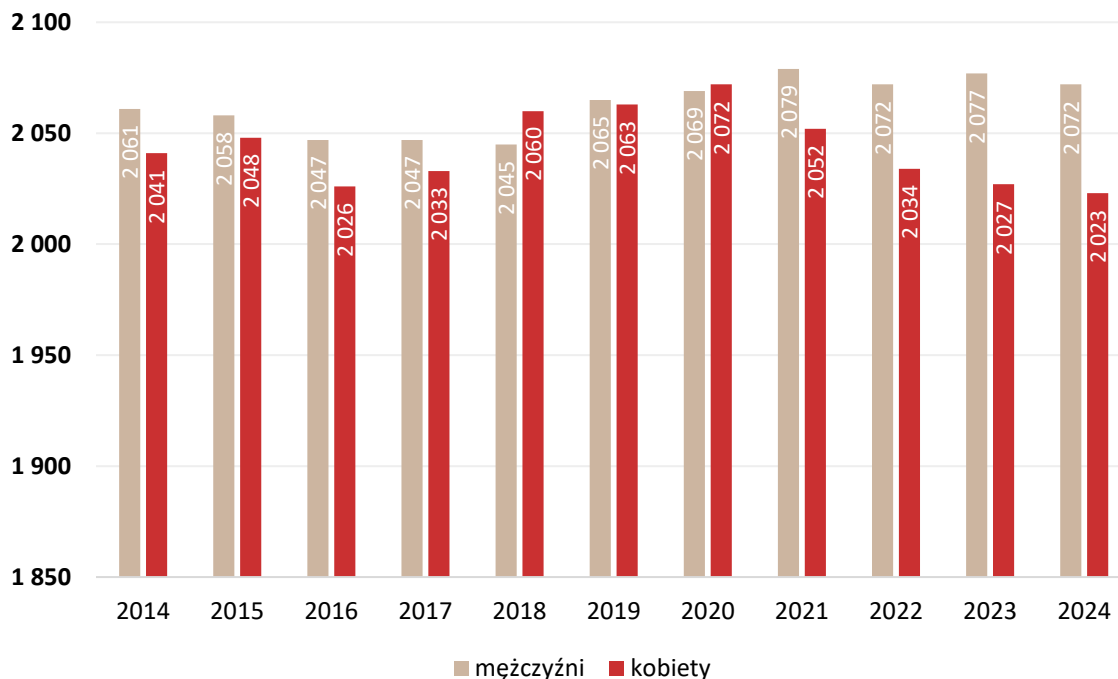

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Dane Głównego Urzędu Statystycznego pokazują, że w gminie Parysów w latach 2014-2024 liczba mężczyzn niemalże w każdym roku przewyższała liczbę kobiet. Wyjątkiem są lata 2018 i 2020, kiedy różnica na korzyść kobiet stanowiła odpowiednio 15 i 3 osoby. Największą dysproporcję między liczebnością obu płci odnotowano w 2023 roku, kiedy wyniosła ona 50 osób. Średni współczynnik feminizacji w gminie Parysów w latach 2014-2024 wyniósł 99,18, a najwyższą jego wartość odznaczał się 2018 rok, kiedy osiągnął wartość 101. Natomiast od tego momentu obserwowany jest spadek niniejszego wskaźnika, który w 2024 roku wyniósł 98. Mniejsza liczba kobiet niż

mężczyzn to zjawisko typowe dla gmin wiejskich, gdzie dominują zawody rolnicze oraz wymagające pracy fizycznej, których rzadziej podejmują się kobiety.

Wykres 2 Zmiana liczby ludności w gminie Parysów w latach 2014-2024 z uwzględnieniem płci

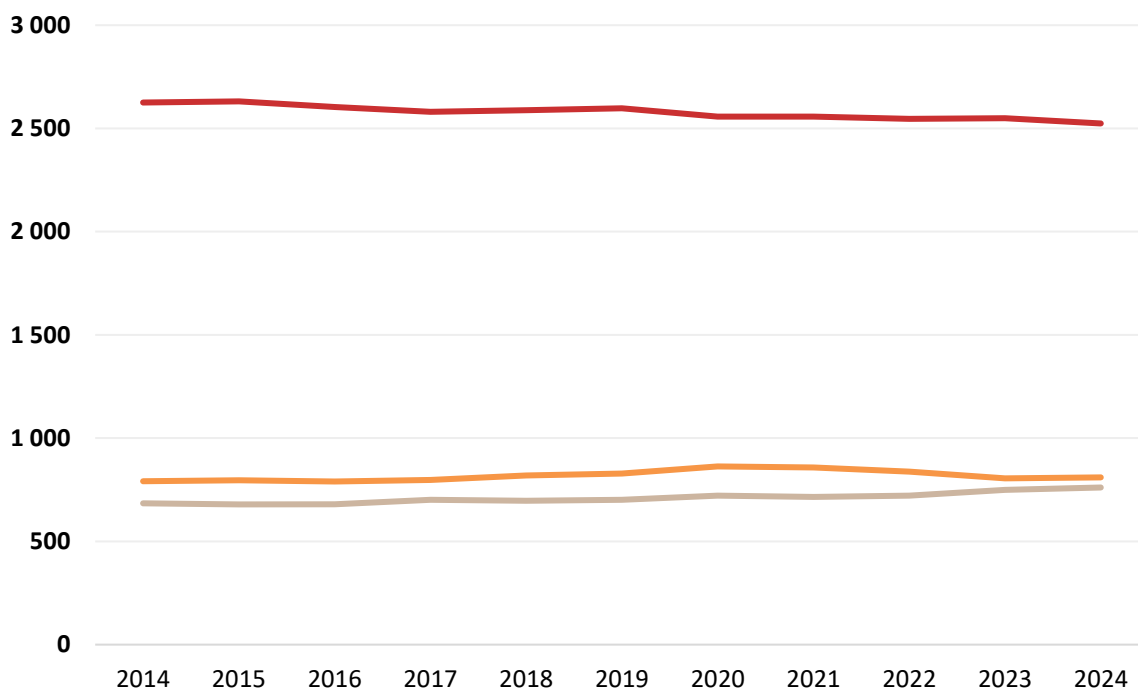
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W przypadku podziału ludności na grupy wiekowe: przedprodukcyjną (14 lat i mniej), produkcyjną (15-59 lat kobiety i 15-64 lata mężczyźni) i poprodukcyjną (powyżej 59 lat kobiety i powyżej 64 lat mężczyźni) w każdym przedziale można zaobserwować odmienne tendencje. Pierwsza z nich odnosi się do osób będących w wieku przedprodukcyjnym, których liczebność wzrastała do 2020 roku, a następnie zaczęła stopniowo spadać. Wśród mieszkańców gminy Parysów należących do grupy produkcyjnej odnotowano ogólny trend spadkowy. Jest to jedyny przedział, w którym występuje spadek liczby ludności porównując stan w początkowej i końcowej fazie badanego okresu. Różnica między nimi wynosi 102 osoby. Natomiast w przypadku ostatniej z opisywanych grup wiekowych, zwłaszcza w poprzednich latach, można zauważyć tendencję rosnącą.

Dane Głównego Urzędu Statystycznego pokazują, że w przedmiotowej gminie od 2014 roku liczba osób w wieku poprodukcyjnym wzrosła o 76 osób. Dla porównania w grupie przedprodukcyjnej również można zauważyć ogólny wzrost stanu ludności w porównaniu do początku badanego okresu, jednak w tym przypadku różnica wynosi tylko 19 osób. Ponadto od 2014 roku zanotowano wzrost współczynnika obciążenia demograficznego osobami starszymi. W 2024 r. ww. współczynnik wyniósł dla gminy Parysów wartość 25,4. Powyższe jednoznacznie wskazuje na występowanie zjawiska starzenia się społeczeństwa, które w konsekwencji może prowadzić do wzrostu zapotrzebowania na świadczenia emerytalne oraz usługi opieki zdrowotnej i opiekuńczej.

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Wykres 3 Zmiana liczby ludności według grup wiekowych: przedprodukcyjnej (14 lat i mniej), produkcyjnej (15-59 lat kobiety i 15-64 lata mężczyźni) i poprodukcyjnej (powyżej 59 lat kobiety i powyżej 64 lat mężczyźni) w latach 2014-2024

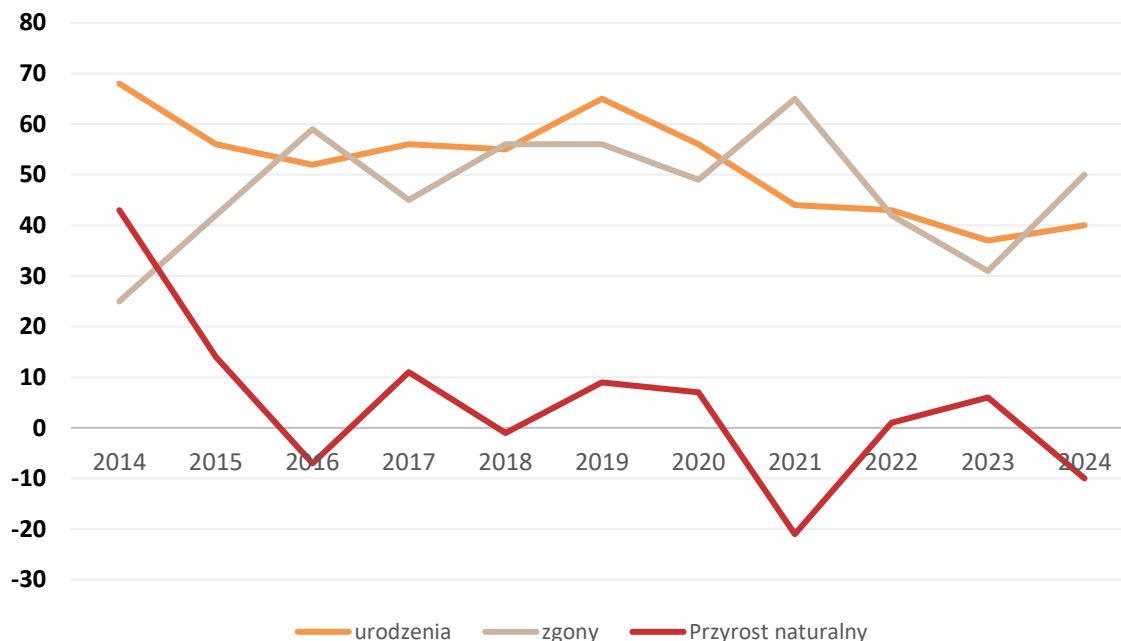

Grupa wiekowa	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	791	796	790	798	820	828	863	858	838	806	810
Ludność w wieku produkcyjnym	2626	2631	2603	2580	2589	2598	2557	2558	2546	2549	2524
Ludność w wieku poprodukcyjnym	685	679	680	702	696	702	721	715	722	749	761

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Przyrost naturalny w latach 2014-2020 przyjmował wartości dodatnie z niewielkimi odchyleniami ujemnymi w latach 2016 i 2018. Natomiast najniższy poziom osiągnął w 2021 roku w wyniku dużej liczby zgonów przy jednoczesnej mniejszej niż we wcześniejszych latach liczbie urodzeń. Przyczyną tego zjawiska mogła być pandemia COVID-19, która wywołała globalny kryzys zdrowotny oraz wiązała się w wielu przypadkach z opóźnieniem decyzji o prokreacji. Obecnie odnotowuje się najniższą liczbę urodzeń od początku badanego okresu, co wraz ze spadkiem liczby zgonów prowadzi do starzenia się społeczeństwa oraz zmniejszenia liczby osób w wieku produkcyjnym.

Wykres 4 Zmiana przyrostu naturalnego w latach 2014-2024

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Analizując sytuację demograficzną gminy istotne jest, aby oprócz badania wewnętrznych zmian poszczególnych wskaźników porównać sytuację w gminie do kraju lub regionu. W poniższej tabeli przedstawiono porównanie wartości wskaźników przyrostu naturalnego w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, współczynnika feminizacji oraz współczynnika obciążenia demograficznego dla gminy Parysów, powiatu garwolińskiego, województwa mazowieckiego i Polski. W przypadku współczynnika obciążenia demograficznego Parysów wypada najkorzystniej. W odniesieniu do przyrostu naturalnego podobnie jak województwo mazowieckie, natomiast współczynnik feminizacji jest zbliżony do powiatu garwolińskiego.

Tabela 1 Porównanie wybranych wskaźników demograficznych dla kraju, województwa, powiatu oraz gminy Parysów, dane za 2024 rok

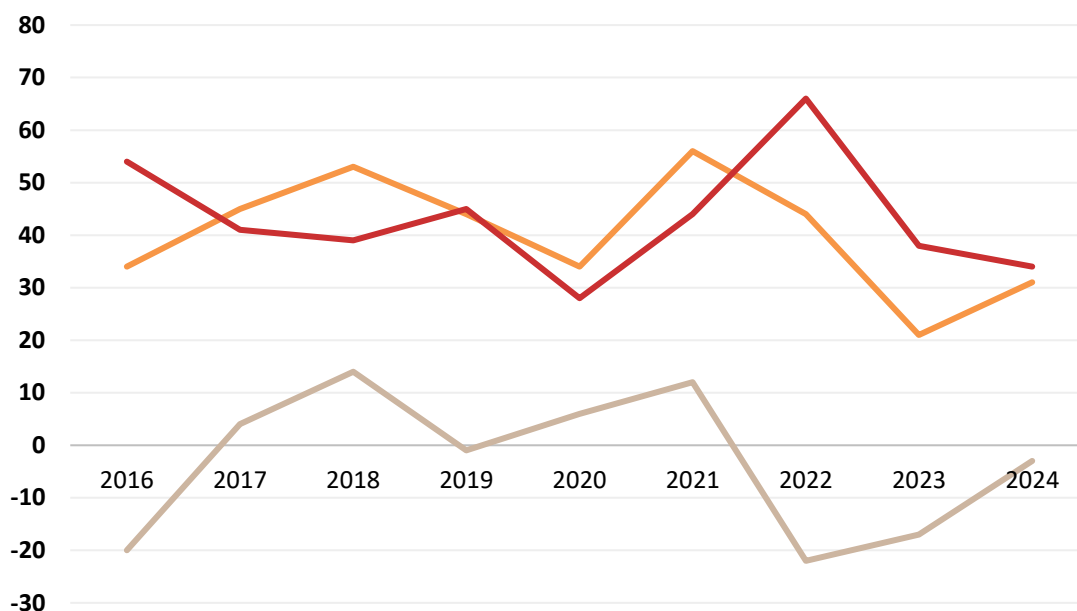
Wskaźnik	Polska	woj. mazowieckie	powiat garwoliński	gmina Parysów
przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	-4,17	-2,78	-1,70	-2,45
współczynnik feminizacji	107	109	102	98
współczynnik obciążenia demograficznego	31,8	30,2	28,1	25,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

MIGRACJE

Na zmniejszającą się liczbę mieszkańców gminy Parysów ma wpływ również saldo migracji, którego wartość w badanym czasie ulegała znacznym wahaniom. Z powodu niepełnych danych w niniejszej analizie uwzględniono lata 2016-2024. Najwyższe saldo migracji gmina osiągnęła w 2018 i 2021 roku. W latach 2020-2022 zanotowano wyraźny wzrost liczby wymeldowań, który po tym jak osiągnął szczyt, gwałtownie spadł. Ponadto w zakresie liczby zameldowań od 2021 roku utrzymywała się tendencja malejąca. W ostatnim czasie odnotowano wzrost liczby zameldowań oraz spadek liczby wymeldowań. W przypadku migracji gmina Parysów na tle powiatu i regionu ma najniższą wartość wskaźnika. Trudna do zbadania jest jednak liczba osób, które mieszkają w gminie, nie będąc w niej zameldowanymi. Opisane zjawisko sugeruje niemniej dalszy trend zmniejszającej się liczby stałych mieszkańców w gminie.

Wykres 5 Zmiana salda migracji w latach 2016-2024

Migracje	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
zameldowania ogółem	34	45	53	44	34	56	44	21	31
wymeldowania ogółem	54	41	39	45	28	44	66	38	34
saldo migracji	-20	4	14	-1	6	12	-22	-17	-3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

2. Oświata

OPIEKA PRZEDSZKOLNA I OPIEKA NAD DZIEĆMI DO LAT 3

W gminie Parysów opieka w zakresie edukacji na poziomie przedszkolnym realizowana jest w dwóch oddziałach: Publicznym Przedszkolu w Zespole Placówek Oświatowych w Parysowie oraz w punkcie przedszkolnym przy Publicznej Szkole Podstawowej w Woli Starogrodzkiej. Według danych

Głównego Urzędu Statystycznego w 2024 roku do wspomnianych placówek uczęszczało 172 dzieci. Podczas badanego okresu liczba dzieci w pierwszej z nich stopniowo wzrastała, a od 2017 roku notuje się niewielkie wahania. W przypadku punktu przedszkolnego w latach 2014-2017 ich liczebność była stosunkowo niska i niestabilna. Natomiast od 2018 roku podlega stałemu wzrostowi.

Tabela 2 Zmiana liczby dzieci w przedszkolu i punkcie przedszkolnym w latach 2014-2024

<i>Lata</i>	<i>Liczba dzieci w przedszkolu</i>	<i>Liczba dzieci w punkcie przedszkolnym</i>
2014	125	14
2015	135	4
2016	157	0
2017	166	4
2018	165	15
2019	162	20
2020	164	23
2021	162	26
2022	164	30
2023	160	28
2024	142	30

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na terenie gminy nie ma publicznego żłobka. Najbliższy żłobek samorządowy znajduje się w sąsiedniej gminie Latowicz, w miejscowości Wielgolas.

SZKOLNICTWO

Na terenie gminy Parysów zlokalizowane są 2 publiczne szkoły podstawowe: Publiczna Szkoła Podstawowa w Zespole Placówek Oświatowych w Parysowie oraz Publiczna Szkoła Podstawowa w Woli Starogrodzkiej. Liczba dzieci uczęszczających do powyższych placówek wzrastała do 2018 roku z wyjątkiem 2016, kiedy różnica w porównaniu z rokiem poprzednim wyniosła 38 dzieci. Od tego czasu liczba uczniów pozostawała względnie stała z wyjątkiem 2024 r. kiedy wzrosła o 20.

Tabela 3 Zmiana liczby dzieci w szkołach podstawowych w latach 2014-2024

<i>Lata</i>	<i>Liczba dzieci w szkołach podstawowych</i>
2014	310
2015	320
2016	282
2017	331
2018	372
2019	369
2020	365
2021	364
2022	363
2023	369
2024	389

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W gminie Parysów nie występują szkoły średnie takie jak: licea ogólnokształcące, technika lub szkoły branżowe. Najbliższą miejscowością, która posiada wymienione placówki edukacyjne jest Garwolin oddalony od przedmiotowej gminy o około 15 km. Znajdują się tam:

- Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Józefa Piłsudskiego,
- Zespół Szkół Nr 1 im. Bohaterów Westerplatte,
- Zespół Szkół Nr 2 im. Tadeusza Kościuszki,
- Zespół Szkół Specjalnych Nr 1,
- Zespół Szkół Specjalnych Nr 2 i Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy,
- Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. C.K. Norwida.

3. Zdrowie i pomoc społeczna

OCHRONA ZDROWIA

W obrębie gminy Parysów nie prowadzą działalności podmioty lecznicze przez nią organizowane. W ramach opieki zdrowotnej mieszkańcy korzystają z przychodni Niepublicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej „SPES” mieszczącej się w Parysowie, która wykonuje również bezpłatne świadczenia zdrowotne w ramach podpisanej umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia. Pacjenci mogą tam skorzystać z m.in. punktu szczepień, gabinetu zabiegowego oraz pomocy pielęgniarki szkolnej i środowiskowej. Ponadto, w gminie do dyspozycji jest jedna apteka oraz gabinet stomatologiczny. Najbliższym szpitalem dla mieszkańców gminy jest szpital powiatowy w Garwolinie oddalony o około 20 km. Szpitale i kliniki specjalistyczne znajdują się w Warszawie i Siedlcach.

POMOC SPOŁECZNA

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Parysowie (GOPS) wykonuje zadania wynikające z ustawy o pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych jak również koordynuje działania, których

celem jest rozwiązywanie problemów społecznych na terenie gminy. GOPS kieruje swoją ofertę do mieszkańców, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji materialno-bytowej i zdrowotnej. Do najczęściej udzielanej formy pomocy w 2024 roku należały świadczenia pieniężne, ale równie istotne były także świadczenia niepieniężne oraz praca socjalna. Przez pracę socjalną należy rozumieć profesjonalne wsparcie zarówno pojedynczych osób jak i całych rodzin mające na celu rozwijanie umiejętności radzenia sobie w codziennym życiu. Powyższe usługi opiekuńcze świadczone na rzecz 5 osób, których objęto 554 godzinami wsparcia. GOPS udzielał również niezbędnej pomocy osobom z zaburzeniami psychicznymi – były to 4 osoby, którym udzielono 780 godzin tego typu świadczeń.

Według danych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Parysowie w 2024 r. pomocą społeczną zostało objętych 75 rodzin, a 127 rodzin skorzystało z poniższych świadczeń rodzinnych:

- 1149 zasiłków rodzinnych,
- 653 dodatków do zasiłków rodzinnych, w tym:
 - urodzenie dziecka – 5
 - opieka w czasie urlopu wychowawczego – 69
 - samotne wychowanie dziecka – 4
 - kształcenie i rehabilitacja dziecka niepełnosprawnego – 106
 - rozpoczęcie roku szkolnego – 69
 - nauka poza miejscem zamieszkania – 97
 - wychowanie dziecka w rodzinie wielodzietnej – 303
- 1116 zasiłków pielęgnacyjnych,
- 366 świadczeń pielęgnacyjnych,
- 26 jednorazowych zapomóg z tytułu urodzenia dziecka,
- 141 świadczeń z funduszu alimentacyjnego,
- 91 świadczeń rodzicielskich,
- 6 stypendiów i zasiłków szkolnych.

W Parysowie funkcjonuje Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (GKRPA), Zespół interdyscyplinarny oraz Placówka Wsparcia Dziennego. W 2024 r. pierwsza z wymienionych instytucji zorganizowała 2 posiedzenia, wysłała 21 wezwań do spotkań, udzieliła 12 rozmów motywujących oraz wystosowała 31 wniosków o skierowanie na leczenie odwykowe. Celem działalności Zespołu Interdyscyplinarnego było powstrzymywanie zjawiska przemocy domowej a także koordynacja przedsięwzięć organizacji pomocowych oraz instytucji. Natomiast Placówka Wsparcia Dziennego podejmowała współpracę z GOPS, placówkami medycznymi oraz oświatowymi. W 2024 r. za jej pośrednictwem udzielono pomocy 14 dzieciom, a 6 z nich pochodziło z rodzin dotkniętych problemem alkoholowym. W tym czasie 10 rodzin skorzystało z pomocy asystenta rodziny, który wspierał je w realizowaniu obowiązków opiekuńczych.

Gmina Parysów podejmuje również działania skierowane do dzieci pozbawionych opieki rodziców. W 2024 roku w obrębie placówek opiekuńczo-wychowawczych przebywało 5 dzieci, natomiast 4 dzieci objęto opieką w rodzinach zastępczych.

4. Kultura, sport i rekreacja

KULTURA

Ważnym wydarzeniem nawiązującym do tożsamości gminy są dożynki organizowane zazwyczaj na przełomie sierpnia i września. Uroczystość rozpoczyna przemarsz korowodu prowadzonego przez poczty sztandarowe, którym przewodzi orkiestra dęta z Borowia. Trasa pochodu biegnie od Rynku w stronę parysowskiego kościoła parafialnego. Jedną z kontynuowanych tradycji obowiązujących podczas wydarzenia jest symboliczne złożenie na ręce wójta poświęconych wieńców i chlebów. W dalszej części uroczystości mają miejsce muzyczne oraz taneczne występy artystyczne dzieci z lokalnych przedszkoli i szkół podstawowych. Nieodłącznym elementem obchodów dożynek jest udział Kół Gospodyń Wiejskich w zakresie organizacji stoisk z lokalnymi potrawami i napojami.

Innymi wydarzeniami, które licznie gromadzą mieszkańców są obchody rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja oraz Gminne obchody Świąta Niepodległości. Obie uroczystości organizowane są w podniosłym charakterze, a wśród mieszkańców utrzymuje się atmosfera jedności i patriotyzmu. Atrakcyjnym elementem niniejszych wydarzeń są tematyczne akademie organizowane przez uczniów szkoły podstawowej.

Gminna Biblioteka Publiczna zlokalizowana w Parysowie stanowi kluczowy element w tamtejszej ofercie kulturalnej. Placówka aktywnie uczestniczy w promowaniu czytelnictwa regularnie aktualizując swoje zasoby oraz zapewniając czytelnikom dostęp do publikacji elektronicznych w serwisach Legimi oraz Acadmice. Ponadto obiekt czynnie współpracuje z okolicznymi szkołami i przedszkolem oraz innymi instytucjami organizując wspólnie wydarzenia zarówno edukacyjne jak i kulturalne, do których należą: bale karnawałowe dla dzieci, wycieczki lokalne i zagraniczne, pikniki rodzinne oraz kina plenerowe.

W 2024 roku w gminie Parysów prowadziło działalność 7 Kół Gospodyń Wiejskich, które są zarejestrowane jako stowarzyszenia w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Niniejsze grupy wykonują liczne działania mające na celu aktywizację lokalnej społeczności. Uczestniczą m.in. w uroczystościach dożynkowych, piknikach rodzinnych i ekologicznych oraz uroczystym powitaniu Nowego Roku. Należą do nich:

- Koło Gospodyń Wiejskich „Wolanka” w Woli Starogrodzkiej,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Paryżanki” w Parysowie,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Łukówcu,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Choineczki” w Choinach,
- Koło Gospodyń Wiejskich „Starowolanki” w Starowoli,
- Koło Gospodyń Wiejskich wsi Poschła,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Stodzewiu „Stodzewianki”.

Na terenie gminy Parysów prowadzi działalność Klub „Senior+” organizowany przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Parysowie. Grupę tworzą nieaktywni zawodowo mieszkańcy w wieku powyżej 60 lat. Klub oferuje zajęcia o charakterze: kulturalnym, rekreacyjnym oraz w zakresie aktywności ruchowej, co pozytywnie wpływa na integrację i aktywizację społeczności lokalnej. Liczba

członków jest ograniczona i wynosi zaledwie 15 osób. Zainteresowani uczestnictwem muszą złożyć wypełniony formularz z wymaganymi załącznikami w siedzibie GOPS. Ponadto członkowie zobowiązani są do wnoszenia miesięcznej składki za pobyt w klubie, która uzależniona jest od sytuacji dochodowej uczestnika. Niewystarczająca liczba miejsc oraz konieczność uiszczania opłaty powoduje niską dostępność tej formy aktywizacji osób starszych.

SPORT I REKREACJA

W gminie Parysów działania z zakresu sportu i rekreacji realizowane są za pomocą ogólnodostępnych obiektów, do których należą: boisko sportowe oraz kompleks „Orlik” w Parysowie. Ponadto w 2024 r. w budynku Publicznej Szkoły Podstawowej w Parysowie powstała siłownia wewnętrzna wyposażona w specjalistyczny sprzęt. Funkcjonowanie niniejszych elementów infrastruktury umożliwia wysoką dostępność regularnej aktywności, co jest czynnikiem sprzyjającym zachowaniu dobrego zdrowia wśród mieszkańców. Dodatkowo w ramach programów pozalekcyjnych prowadzone są zajęcia obejmujące kulturę fizyczną i sport wieńczone turniejami angażującymi dzieci z różnych grup wiekowych.

W obrębie gminy działają 4 Kluby Sportowe:

- Uczniowski Ludowy Klub Sportowy „Orzeł” Parysów,
- Ludowy Zespół Sportowy w Woli Starogrodzkiej,
- Ludowy Zespół Sportowy „Huragan” Choiny,
- Ludowy Zespół Sportowy „Turyści” Starowola.

Stanowią one ważny element w życiu sportowym gminy Parysów, a lokalne zespoły mają w swoich dorobkach zadowalające wyniki w zawodach na szczeblu międzygminnym, powiatowym oraz wojewódzkim. Funkcjonowanie klubów pozytywnie wpływa na integrację społeczności oraz przyczynia się do propagowania aktywnego i zdrowego trybu życia.

Ponadto w 2023 roku lokalne szkoły podstawowe organizowały wyjazdy na basen w celu poprawy umiejętności pływackich wśród uczniów.

5. Mieszkalnictwo

Według danych udostępnionych przez Główny Urząd Statystyczny w obrębie gminy Parysów znajduje się 1 346 budynków mieszkalnych i 1 373 mieszkań. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na jedną osobę wynosi 31,9 m². Natomiast średnia liczba osób na jeden lokal mieszkalny to 2,98.

Gmina Parysów posiada w swoich zasobach 4 lokale komunalne w stanie dobrym i obecnie nie przewiduje się wzrostu ich liczby. Każde z mieszkań wyposażone jest w centralne ogrzewanie, wodę, wc, gaz oraz energię elektryczną, a łącznie mają one powierzchnię 243 m². Nawiązując do wyposażenia budynków w elementy infrastruktury sanitarno-technicznej, należy podkreślić, że 23% lokali mieszkalnych zlokalizowanych w gminie Parysów nie posiada łazienki³. Mając na uwadze liczbę

³ Główny Urząd Statystyczny

mieszkań komunalnych oraz skalę osób korzystających z świadczeń udzielanych przez ośrodek pomocy społecznej, zasób mienia komunalnego jest niewystarczający.

6. Bezpieczeństwo publiczne

Bezpieczeństwo na terenie gminy Parysów zapewnia Komenda Powiatowa Policji w Garwolinie oraz Posterunek Policji w Pilawie, w tym jednostka Zespołu Prewencji w Parysowie. Według Raportu Gminy w 2024 roku zanotowano tam 11 przestępstw. Najczęściej spośród czynów karalnych dochodziło tam do znęcania się nad rodziną (5) oraz wypadków drogowych (3). W przypadku interwencji główną ich przyczyną były incydenty domowe.

Działania w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom oraz ochrony mienia przed pożarami realizowane są w gminie Parysów we współpracy lokalnych jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej (OSP). Należą do nich:

- OSP Parysów,
- OSP Wola Starogrodzka,
- OSP Choiny,
- OSP Starowola,
- OSP Kozłów,
- OSP Łukówiec,
- OSP Stodzew.

Oprócz wymienionych wyżej jednostek w obrębie gminy Parysów działają również młodzieżowa i dziecięca drużyna pożarnicza przy Ochotniczej Straży Pożarnej Stodzew.

Jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej działające na terenie gminy Parysów w 2024 roku łącznie uczestniczyły w 122 wyjazdach z czego: 28 dotyczyło pożarów, 61 miejscowych zagrożeń, 2 fałszywych alarmów oraz 31 wyjazdów gospodarczych.

Poza działaniami na rzecz bezpieczeństwa i ochrony lokalnych mieszkańców gminy, jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej biorą udział również w działaniach społecznych i kulturalnych. W sierpniu 2024 roku na Rynku w Parysowie miało miejsce wydarzenie pod hasłem „Strażacy dla społeczności gminnej”, które połączono z odpustem. Strażacy przeprowadzili pokazy, dzięki którym mieszkańcy mogli zapoznać się ze sprzętem ratowniczym i gaśniczym oraz obejrzeć z bliska wóz strażacki. Istotnym elementem wydarzenia były warsztaty edukacyjne w zakresie udzielania pierwszej pomocy.

7. Podsumowanie obszaru społecznego

W gminie Parysów obserwuje się niekorzystne tendencje demograficzne, jednak dotyczą one trendów powszechnie występujących w skali kraju. Mimo względnie stałej liczby mieszkańców, obserwuje się systematyczny wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym, co jednoznacznie świadczy o postępującym starzeniu się społeczeństwa, do którego konieczne będzie dostosowanie lokalnej oferty usług opiekuńczych, zdrowotnych oraz społecznych. Na liczbę tamtejszej ludności wpływa przyrost naturalny oraz saldo migracji. Pierwszy z powyższych wskaźników w ostatnich latach utrzymuje się na poziomie zbliżonym do zera, a w przypadku migracji, notuje się przewagę liczby wymeldowań nad zameldowaniami. Biorąc pod uwagę trendy dotyczące sytuacji demograficznej zachodzące w kraju i regionie, gmina Parysów w przypadku wskaźnika pokazującego obciążenie demograficzne osobami w wieku poprodukcyjnym wypada najkorzystniej. W odniesieniu do przyrostu naturalnego podobnie jak województwo mazowieckie, natomiast współczynnik feminizacji jest zbliżony do powiatu garwolińskiego. Analizując sytuację demograficzną gminy trzeba wziąć pod uwagę zachodzące procesy m. in. starzenia się społeczeństwa, niemniej ich negatywny wpływ może oddziaływać na gminę łagodniej niż na inne regiony kraju.

Oferta usług opiekuńczo-wychowawczych gminy Parysów obejmuje dwa przedszkola oraz dwie szkoły podstawowe zlokalizowane w Woli Starogrodzkiej oraz w Parysowie. Brakuje tam jednak szkół średnich, do których uczniowie muszą dojeżdżać około 15 km do ośrodka powiatowego. Dostępność usług zdrowia na terenie gminy jest niewielka. Jedyna przychodnia niepubliczna, realizująca świadczenia zdrowotne w ramach podpisanej umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia mieści się w Parysowie. Ponadto do dyspozycji mieszkańców jest tylko jedna apteka, a najbliższą placówką szpitalną jest szpital powiatowy w Garwolinie oddalony o około 20 km. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Parysowie realizuje liczne zadania w zakresie pomocy osobom znajdującym się w trudnej sytuacji. Do najczęściej udzielanej formy pomocy należą świadczenia pieniężne, świadczenia niepieniężne oraz praca socjalna.

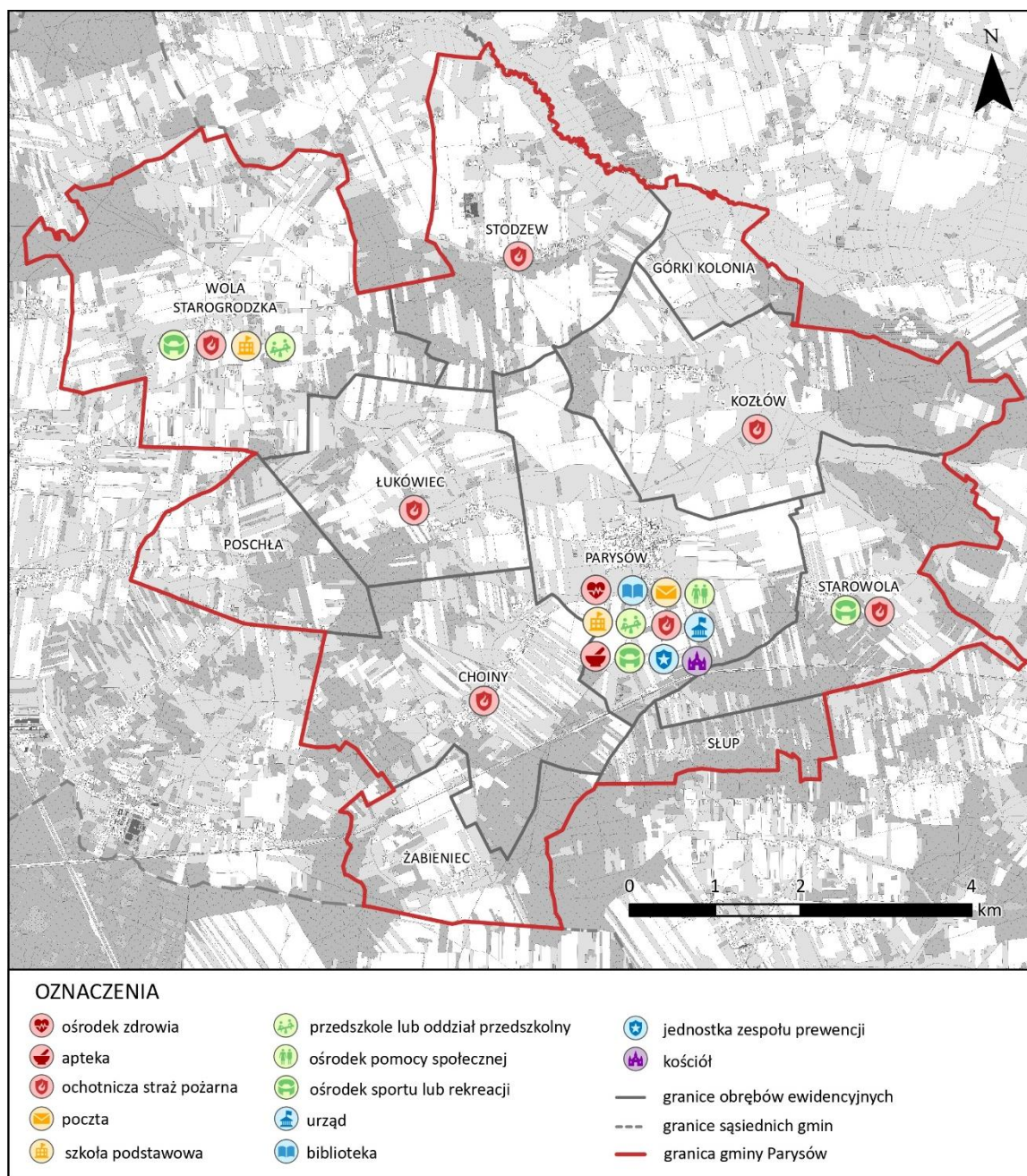
Na terenie gminy Parysów oferta kulturowa, rekreacyjna i sportowa jest niewielka. Kluczowym obiektem zapewniającym dostęp do atrakcyjnych wydarzeń jest Gminna Biblioteka Publiczna mieszcząca się w Parysowie. Placówka nie tylko aktywnie promuje czytelnictwo, ale współpracuje też z innymi podmiotami przy organizacji różnego rodzaju warsztatów. Na uwagę zasługuje również fakt działalności w obrębie gminy 7 Kół Gospodyń Wiejskich oraz Klubu „Senior+”. Natomiast dostępność regularnej aktywności zapewniają boisko sportowe oraz kompleks „Orlik” w Parysowie.

Bezpieczeństwo mieszkańców i mienia zapewnia jednostka Zespołu Prewencji w Parysowie oraz współpracujące ze sobą lokalne jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej, które poza działaniami na rzecz bezpieczeństwa angażują się również w wydarzenia społeczne.

Podsumowując, dostępność usług publicznych w gminie jest adekwatna do jej wielkości i liczby mieszkańców. Usługi wyższego rzędu podlegające pod inne jednostki samorządu terytorialnego znajdują się w miastach powiatowych i wojewódzkich, dlatego kluczowe przy zwiększaniu dostępności do nich jest zapewnienie odpowiedniej dostępności komunikacyjnej.

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Rysunek 2 Rozmieszczenie podstawowych usług publicznych w gminie Parysów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.google.pl/maps i Raportu o stanie Gminy Parysów 2024

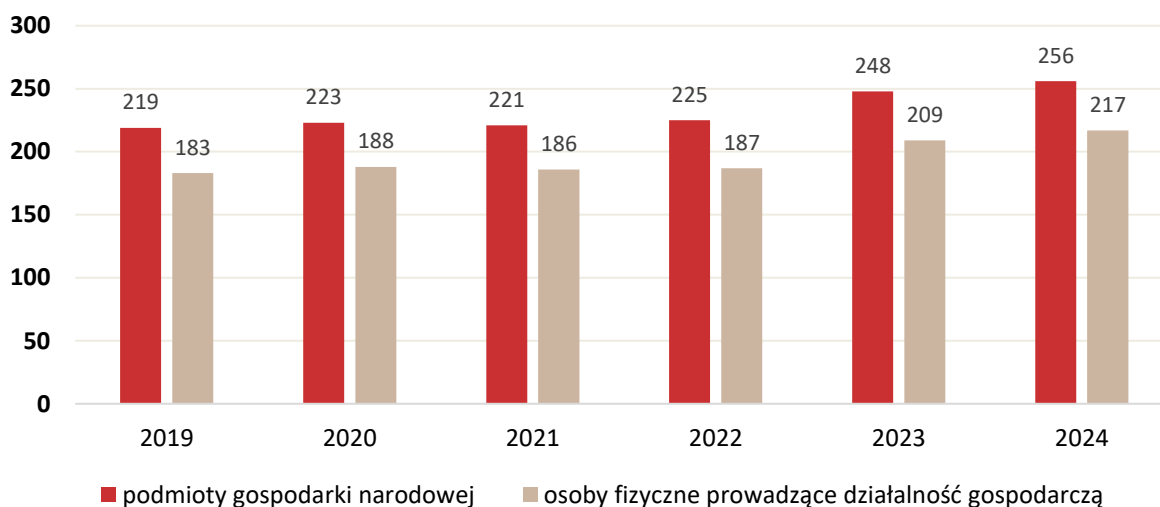
IV. OBSZAR GOSPODARCZY

1. Rynek pracy

DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA

Jak wynika z najnowszych danych Głównego Urzędu Statystycznego w gminie Parysów obecnie jest zarejestrowanych 256 podmiotów gospodarki narodowej, a 85% z nich stanowi działalność gospodarczą prowadzoną przez osoby fizyczne. Ponadto w obrębie gminy zarejestrowanych jest 15 podmiotów z sektora publicznego, 6 spółek handlowych, 1 fundacja oraz 10 stowarzyszeń i organizacji społecznych. Zarówno w przypadku ogólnej liczby przedsiębiorstw jak i liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą można zaobserwować podobne tendencje. W latach 2019-2022 zanotowano względnie stałe wartości, natomiast po 2022 roku obserwuje się stopniowy wzrost. Wskaźnik podmiotów gospodarki narodowej zatrudniających powyżej 49 osób na 10 tys. mieszkańców wyniósł 4,9. Oznacza to, że funkcjonuje tam placówka zapewniające miejsca pracy ludności zamieszkującej gminę Parysów i okolic. Wspomniany obiekt stanowi zakład produkcji spożywczej WITPOL Sp. z o.o. zlokalizowany w Stodzewie.

Wykres 6 Liczba podmiotów gospodarki narodowej w tym osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w gminie Parysów w latach 2019-2024

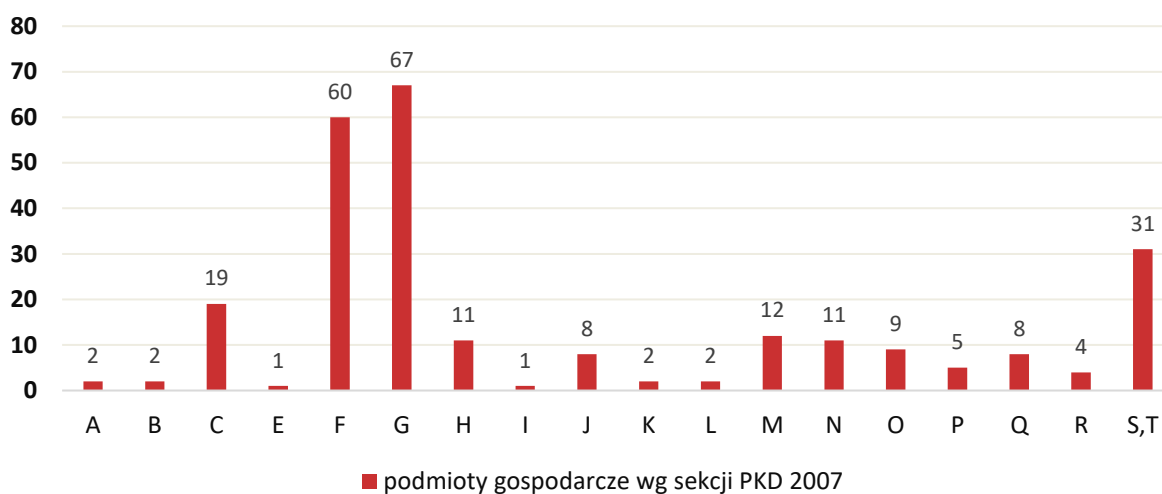

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na terenie gminy Parysów największy udział w ogólnej liczbie zarejestrowanych przedsiębiorstw mają te należące do klas G i F. Według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) 2007 są to firmy świadczące usługi z zakresu budownictwa oraz handlu hurtowego i detalicznego, a także naprawy pojazdów samochodowych w tym motocykli. Znaczną część stanowią również gospodarstwa domowe, które zatrudniają pracowników bądź produkują wyroby i wykonują usługi na własne potrzeby.

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Wykres 7 Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w gminie Parysów w 2024 roku w podziale wg sekcji PKD

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

Tabela 4 Opis sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności PKD 2007

Sekcja PKD 2007	Opis
A	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
B	górnictwo i wydobywanie
C	przetwórstwo przemysłowe
E	dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
F	budownictwo
G	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
H	transport i gospodarka magazynowa
I	działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
J	informacja i komunikacja
K	działalność finansowa i ubezpieczeniowa
L	działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
M	działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
N	działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
O	administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne
P	edukacja
Q	opieka zdrowotna i pomoc społeczna
R	działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
S, T	pozostała działalność usługowa; gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Sytuacja gospodarcza gminy Parysów przedstawiona poprzez wskaźniki w poniższej tabeli w odniesieniu do skali lokalnej, regionalnej i krajowej wypada niekorzystnie. Zarówno w przypadku liczby podmiotów wpisanych do REGON na 10 tys. mieszkańców jak i liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców, ich wartości znacznie odbiegają od wielkości prezentowanych w powiecie, województwie, a także w skali całego kraju. Jednak podkreślenia wymaga fakt, że w przypadku powyższych wskaźników w ostatnich latach następuje tendencja wzrostowa. Również negatywnie wypada liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców, jednak na tym polu różnica między gminą Parysów, a jednostkami porównawczymi jest najmniejsza. Struktura gospodarcza gminy Parysów nie odbiega natomiast znacząco od struktury gmin do niej podobnych. Parysów jest gminą wiejską, gdzie działalność gospodarcza opiera się głównie na rolnictwie. Dodatkowo warto zwrócić uwagę na fakt, że Parysów znajduje się w sąsiedztwie Garwolina, który jest ośrodkiem produkcji m. in. obuwia

i kosmetyków oraz niedalekiej odległości od Warszawy, która stanowi największy rynek pracy w regionie.

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Tabela 5 Wybrane wskaźniki dotyczące podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w gminie Parysów w odniesieniu do danych z poziomu powiatu, województwa i kraju (dane na 2024 rok)

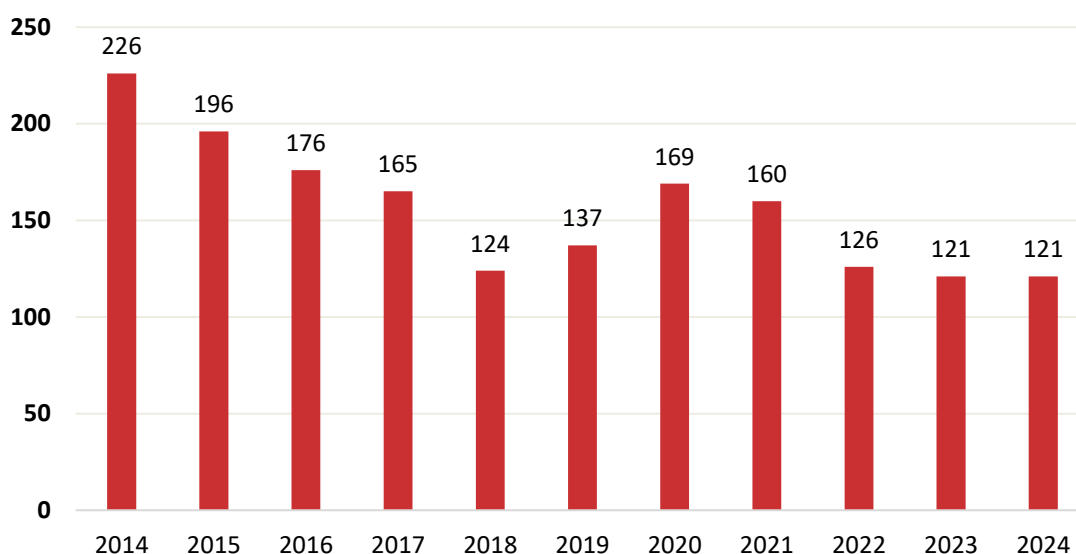
<i>wskaźnik</i>	<i>gmina Parysów</i>	<i>powiat garwoliński</i>	<i>woj. mazowieckie</i>	<i>Polska</i>
podmioty wpisane do REGON na 10 tys. mieszkańców	625	913	1 911	1 415
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców	530	743	1 232	1 003
fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców	27	32	57	47

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

BEZROBOCIE

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Parysów sukcesywnie malała w latach 2014-2024, jednak spadkową tendencję zaburzyły lata 2019, 2020 i 2021, kiedy wartości wyniosły odpowiednio 169 i 160 osób. Przyczyną tego zjawiska mogła być pandemia COVID-19, która spowodowała zamknięcie wielu branż w wyniku czego firmy znacznie ograniczały liczbę pracowników lub upadały. Brak możliwości pracy zdalnej w wielu zawodach również miał znaczący wpływ na wzrost bezrobocia. W ostatnich latach badanego okresu można zauważyć względną stałą liczbę zarejestrowanych bezrobotnych.

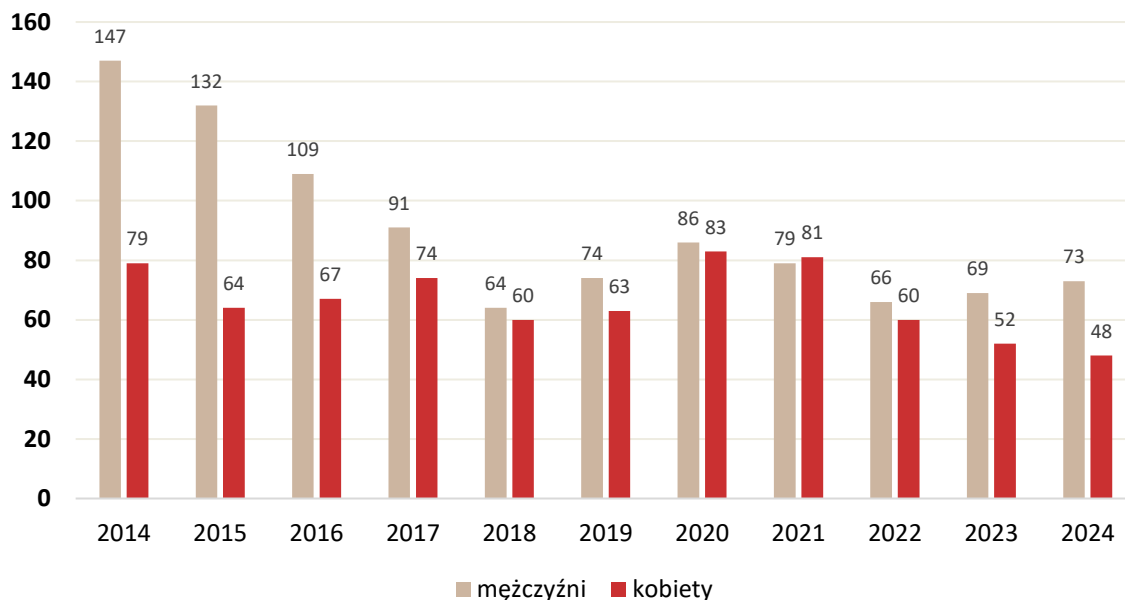
Wykres 8 Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Parysów w latach 2014-2024

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na przestrzeni dziesięciu lat badanego okresu wśród zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Parysów zdecydowanie dominowali mężczyźni, a największą różnicę obu płci odnotowano w latach 2014-2015, kiedy wyniosła 68 osób. Jedynym momentem, kiedy nieznacznie przeważała liczba bezrobotnych kobiet był rok 2021, jednak rozbieżność była minimalna i stanowiła jedynie 2 osoby.

Wykres 9 Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Parysów w latach 2014-2024 w podziale wg płci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

2. Turystyka

DZIEDZICTWO HISTORYCZNE

Gmina Parysów nie jest typowym miejscem masowej turystyki, ale posiada kilka istotnych walorów, które mogą przyciągnąć osoby preferujące spokój, kontakt z naturą oraz zwiedzanie lokalnych obiektów sakralnych. Ponadto okolica może pełnić funkcję atrakcyjnego przystanku na trasie krótkich wycieczek z Warszawy.

Najbardziej okazałym zabytkiem w gminie Parysów jest kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Obiekt ten pierwotnie zbudowany z drewna, uległ w przeszłości licznym pożarom. Niezwykle cennym elementem świątyni jest późnorenesansowa nastawa ołtarza głównego pochodząca z pierwszej połowy XVII w⁴. Po zniszczeniach wojennych w 1947 roku konieczne było jej gruntowne odrestaurowanie. Połączony ołtarz posiada formę o charakterze architektonicznym i przedstawia rzeźby świętych biskupów Stanisława i Wojciecha oraz św. Jana Ewangelisty i św. Józefa z Dzieciątkiem. Po obu stronach zwieńczenia ołtarza w dekoracyjnych owalnych ramach umieszczono wizerunki św. Franciszka i św. Teresy Wielkiej. Natomiast centralne miejsce zajmuje obraz Matki Bożej Parysowskiej, który namalowano na desce w XVII w., a według źródeł w kościele pojawił się

⁴ Program Rewitalizacji Gminy Parysów na lata 2016-2022

między 1629 a 1655 rokiem. Obraz otaczany jest powszechną czcią o czym świadczy umieszczanie w ołtarzu dziękczynnych wrót oraz srebrnych sukni mających ozdabiać obraz.

Na terenie gminy Parysów nadal praktykowanym zwyczajem jest umieszczanie kapliczek, figur i krzyży zarówno przy drogach jak i w przydomowych ogródkach. Powszechnie można tam spotkać skromne kapliczki w formie słupów bądź filarów na planie kwadratu lub prostokąta, z niewielką przestrzenią w środku, gdzie lokuje się obraz lub rzeźbę ukazującą postać boską lub świętego. Obiekty tego typu występują najczęściej w Parysowie oraz Woli Starogrodzkiej. Do mniej powszechnych kapliczek należą te posiadające małe wnętrza, mogące pomieścić kilka osób. Pochodzą one z XIX wieku, początków XX wieku oraz z lat 30. XX wieku i zlokalizowane są w Kozłowie, Starowoli i Stodzewie. Ponadto na terenie cmentarza w Parysowie znajduje się kaplica cmentarna p.w. św. Rocha powstała w XIX w., którą w 2008 roku wpisano do rejestru zabytków⁵. Obiektami, które spotyka się najczęściej są jednak krzyże przydrożne wykonane z różnorodnych materiałów.

Charakterystycznym obiektem na mapie Parysowa jest również wiatrak „Kozłak”, mieszczący się po południowej stronie ul. Kościuszki za budynkami gospodarczymi. Wiatrak zbudowano pod koniec XIX wieku we wsi Regut koło Celestynowa. Jednak w 1945 roku został przeniesiony do obecnej lokalizacji, gdzie służył do początku lat 60-tych, do śmierci właściciela i młynarza – Kazimierza Goć.

Na terenie gminy Parysów zorganizowano kilka miejsc upamiętniających ważne wydarzenia zarówno dla lokalnej społeczności jak i dla całego kraju. Wśród nich można wyróżnić:

- tablicę upamiętniającą osoby poległe 11 listopada 1918 r. zawieszoną na ścianie frontowej Urzędu Gminy w Parysowie,
- pomnik ku czci żołnierzy Armii Krajowej Placówki Parysów Obwodu „Gołąb” zlokalizowany na placu rynkowym,
- pomnik upamiętniający żołnierzy Armii Krajowej zgrupowanych w tej okolicy do akcji Burza znajdujący się przy drodze między miejscowościami Łukówcem i Poschtą,
- mogiła powstańca z 1863 roku mieszcząca się w parku dworskim w Poschtę,
- pomnik bitwy powstania styczniowego mającej miejsce pomiędzy Wolą Starogrodzką a Żelazną zlokalizowany przy drodze w Woli Starogrodzkiej,
- mogiła żołnierza radzieckiego z 1944 roku znajdująca się na obrzeżach lasu przy granicy z Gminą Siennica.

Gminna Ewidencja Zabytków prowadzona przez gminę Parysów obejmuje 58 zabytków nieruchomych. Pełną listę obiektów zabytkowych przedstawiono w tabelach 22 i 23 w rozdziale VI. 4. *Zabytki*.

Istotnym elementem dziedzictwa historycznego regionu jest grodzisko stożkowate, które stanowi jedno z najlepiej zachowanych założeń obronnych na terenie Mazowsza. Lokalnie nazywane „Górą Bony” znajduje się we wschodniej części wsi Kozłów i posiada kształt kopca o stromych zboczach i wysokości sięgającej około 8 metrów. Obecnie w miejscu grodziska znajduje się

⁵ Atrakcje Gminy Parysów <https://lokalnyatrakcyjnyzlak.pl/przewodnik/gmina-parysow/> [Dostęp: 16.04.2025]

zadrzewiony nieużytek, a brak oznaczeń informacyjnych sprawia, że obiekt jest mało znany odwiedzającym gminę.

INFRASTRUKTURA ROWEROWA

Przez teren gminy Parysów przebiegają dwa szlaki rowerowe wyznaczone w formie pętli. Pierwszy z nich zaczyna się i kończy we wsi Miętne oddalonej od Parysowa o około 14 km. Natomiast kolejny ma swój początek i koniec we wsi Pilawa, która z kolei położona jest około 12 km na wschód od analizowanej gminy. Długość tras wynosi odpowiednio 47,1 km oraz 166 km, co daje możliwość zorganizowania zarówno krótszych jak i dłuższych wypraw rowerowych oraz może przyczyniać się do rozwoju infrastruktury rowerowej w regionie.

3. Rolnictwo

Dane Głównego Urzędu Statystycznego wykazały, że w 2020 roku gospodarstwa rolne na terenie gminy Parysów zajmowały 3 861,76 ha co stanowiło 60,34% powierzchni całej gminy. W tamtym czasie w gminie funkcjonowało 548 podmiotów prowadzących działalność rolniczą, których średnia powierzchnia wniosła 7,5 ha. Najliczniejszą grupę stanowią gospodarstwa o powierzchni od 1 do 5 ha, natomiast największy udział w ich ogólnej powierzchni przypada strukturalom mieszczącym się w przedziale od 5 do 10 ha.

Tabela 6 Struktura powierzchni gospodarstw rolnych według ich wielkości na terenie gminy Parysów w 2020 roku

<i>Powierzchnia gospodarstw rolnych (ha)</i>	<i>Liczba gospodarstw</i>	<i>Łączna powierzchnia gospodarstw rolnych (ha)</i>
1 i mniej	5	26,45
1 -5	306	1 178,97
5 - 10	167	1 412,46
10 - 15	43	610,66
15 i więcej	27	633,22

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Porównując dane GUS odnoszące się do wielkości pogłównia zwierząt gospodarskich w 2010 i 2020 roku można zauważyć znaczne spadki w każdej kategorii. Szczególną zmianę odnotowano wśród koni, których hodowli całkowicie zaprzestano. Najmniejszą różnicę w liczebności spośród pozostałych zwierząt zauważono w hodowli bydła. Jednakże mimo spadku w zakresie drobiu o 56%, nadal pozostaje on dominujący. Znaczna redukcja zauważalna jest również w przypadku trzody chlewnej, której pogłównie zmalało w przeciągu 10 lat o 1191 sztuk.

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

Tabela 7 Pogłowie zwierząt gospodarskich w gminie Parysów w latach 2010 i 2020

Zwierzęta gospodarskie	Pogłowie w 2010 r. (szt.)	Pogłowie w 2020 r. (szt.)
bydło	2 278	1 808
drób	7 315	3 205
konie	259	0
trzoda chlewna	1420	229

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W zakresie struktury produkcji roślinnej dominują głównie zboża w tym: żyto ozime, pszenżyto ozime oraz owies stosowane w rolnictwie oraz przemyśle spożywczym i paszowym. Znaczne spadki w powierzchni zasiewów odnotowano w przypadku zbóż, ziemniaków oraz buraków cukrowych, z czego uprawy ostatnich z wymienionych w 2020 roku już nie występowały. Natomiast w przeciągu badanego okresu odnotowano wzrost w zakresie produkcji kukurydzy na ziarno oraz warzyw gruntowych. Wpływ na strukturę produkcji rolnej w gminie ma występowanie głównie gleb średniej lub słabej jakości.

Tabela 8 Struktura produkcji rolnej w gminie Parysów w latach 2010 i 2020

Rodzaje upraw	Powierzchnia zasiewów w 2010 r. (ha)	Powierzchnia zasiewów w 2020 r. (ha)
zboża	1 757,67	1 430,23
ziemniaki	61,28	13,15
warzywa gruntowe	4,84	6,19
buraki cukrowe	1,09	0
kukurydza na ziarno	25,28	38,78
Razem:	1 850,16	1 488,35

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Powyższe spadki zarówno w strukturze produkcji rolnej jak i zwierzęcej mogą być spowodowane znacznym zmniejszeniem liczby gospodarstw między 2020 a 2010 rokiem, kiedy zarejestrowano 695 podmiotów prowadzących działalność rolniczą. Różnica wynosi więc niemalże 150 gospodarstw.

4. Działalność samorządu

Dla właściwego funkcjonowania gminy istotne są zarówno działania podejmowane przez samorząd jak i samych obywateli. Gmina Parysów należy do trzech stowarzyszeń, którymi są:

- Związek powiatowo-gminny „Garwolińskie Przewozy Gminno-Powiatowe”,
- Klaster Energii dla Gmin Powiatu Garwolińskiego,
- Lokalna Grupa Działania – Forum Powiatu Garwolińskiego.

Głównym celem Związku powiatowo-gminnego „Garwolińskie Przewozy Gminno-Powiatowe” jest organizacja i koordynacja transportu zbiorowego zarówno w obrębie powiatu garwolińskiego jak

i w gminach, które wchodzą w jego skład. W konsekwencji funkcjonowania niniejszej organizacji zaplanowano połączenia komunikacyjne między Garwolinem i ośrodkami gminnymi oraz sieć połączeń wewnętrznych.

Klaster Energii dla Gmin Powiatu Garwolińskiego jest porozumieniem zawartym między sześcioma gminami członkowskimi położonymi w obrębie powiatu garwolińskiego. Istotą funkcjonowania przedmiotowego klastra jest zapewnienie lokalnej stabilności energetycznej osiągniętej poprzez: integrację oraz edukację społeczności, umożliwienie przedsiębiorcom uzyskania pewnego źródła energii, a także wspólne inwestycje.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania – Forum Powiatu Garwolińskiego powstało w odpowiedzi na potrzebę stworzenia możliwości dla samorządnych i innowacyjnych inicjatyw mieszkańców małych miast oraz obszarów wiejskich. Obecnie organizację tworzy 190 członków stanowiących reprezentantów działu społecznego, gospodarczego oraz publicznego. Głównym celem niniejszego stowarzyszenia jest zdobycie dofinansowania UE w związku z Programem LEADER. Organizacja osiągnie wspomniany cel poprzez m.in. działania na rzecz poprawy infrastruktury publicznej i kulturalnej, aktywizację społeczności oraz kultywowanie lokalnych tradycji. Środki uzyskane z tego tytułu zostaną przeznaczone na ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszarów wiejskich oraz podniesienie poziomu życia mieszkańców.

Gmina Parysów podejmuje współpracę z innymi instytucjami w celu skutecznej realizacji określonych założeń rozwojowych, podniesienia poziomu życia mieszkańców oraz aktywizacji i integracji lokalnej społeczności. Niniejsze działania odbywają się w oparciu o Roczny Program Współpracy Gminy Parysów z organizacjami pozarządowymi (zgodnie z ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie). Wspólne działanie w ramach realizacji Programu dotyczy zarówno kwestii finansowych jak i niematerialnych. Formy kooperacji niemające charakteru pieniężnego obejmują m.in.: promowanie działalności pozarządowych, zapewnienie wsparcia w zakresie pozyskiwania środków finansowych ze źródeł niestanowiących budżetu gminy oraz obustronne informowanie się o planowanych działaniach. W ostatnich dwóch latach jako zakres przedmiotowy i priorytetowe zadania publiczne zdefiniowane w Rocznym Programie Współpracy Gminy Parysów z organizacjami pozarządowymi, wskazano wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej. Jak wynika z informacji zawartych w raporcie Gminy Parysów za 2023 Rok w konkursie ofert uczestniczył tylko jeden podmiot – Uczniowski Ludowy Klub Sportowy „Orzeł” Parysów. Na realizację niniejszego konkursu przeznaczono kwotę 55 000,00 zł, która została wykorzystana w całości.

Na terenie gminy Parysów funkcjonuje Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie składający się z przedstawicieli różnorodnych placówek, organizacji i instytucji pozarządowych odpowiadających za zapobieganie przemocy w środowisku rodzinnym. Głównym zadaniem powołanego zespołu jest prowadzenie działań mających na celu usprawnienie systemu poprzez bardziej zdecydowane reagowanie na problemy społeczne występujące w obrębie gminy Parysów.

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Gmina Parysów prowadzi również liczne działania we współpracy ze stowarzyszeniami i organizacjami funkcjonującymi lokalnie. Wśród niniejszych inicjatyw warto podkreślić m.in. organizację pikniku rodzinnego we współpracy z Jednostkami Ochotniczej Straży Pożarnej oraz zaplanowanie wydarzenia kulturalnego podczas którego odbył się występ artystyczny Kół Gospodyń Wiejskich.

5. Finanse gminy

DOCHODY GMINY

W gminie Parysów dochody w 2024 roku wyniosły w sumie 15 395 591,02 zł, co stanowiło 97,45% zaplanowanej wartości. Najwięcej środków, podobnie jak w 2023 r., otrzymano z tytułu podatków i opłat lokalnych realizowanych głównie przez Urząd Gminy oraz część z udziału w podatkach przekazywanych przez Urzędy Skarbowe i Ministerstwo finansów. Na dochody w tym dziale złożyły się m.in. opłaty fiskalne: rolne i leśne, od działalności rolniczej oraz od nieruchomości osób prawnych. Drugim źródłem pod względem wielkości wpływu środków były te związane z sektorem rodzinnym, wśród których znalazły się m.in.: dotacja celowa na świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe. W odróżnieniu od roku poprzedniego do budżetu gminy nie wpłynęły środki z tytułu działalności usługowej oraz kultury fizycznej i sportu.

Tabela 9 Struktura faktycznych i planowanych dochodów gminy Parysów w 2023 i 2024 roku

<i>Wpływ środków</i>	<i>Dochód (zł) 2023 r.</i>	<i>Planowany dochód (zł) 2023 r.</i>	<i>Dochód (zł) 2024 r.</i>	<i>Planowany dochód (zł) 2024 r.</i>
Rolnictwo i łowiectwo	381 201,96	379 911,88	491 397,39	488 533,21
Transport i łączność	1 928 757,43	2 092 118,00	941 319,31	966 413,00
Gospodarka mieszkaniowa	109 949,02	117 518,00	146 020,87	144 505,00
Działalność usługowa	27 000,00	27 000,00	0,00	0,00
Administracja publiczna	115 463,63	119 838,98	189 377,65	313 353,10
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej	106 577,00	106 577,00	174 628,99	174 629,00
Obrona narodowa	333,2	340	271,40	271,40
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	80 298,39	81 887,00	1 417 272,11	1 538 700,47
Podatki i opłaty lokalne	3 833 752,18	3 837 990,00	5 302 454,30	5 290 405,00
Oświata i wychowanie	2 719 916,88	2 822 319,03	873 311,73	880 826,49
Ochrona zdrowia	0,00	0,00	99 440,00	132 000,00
Pomoc społeczna	595 944,77	675 685,33	812 947,27	843 252,00
Pozostałe zadania w zakresie polityki	38 339,48	38 339,48	24 524,32	34 156,48

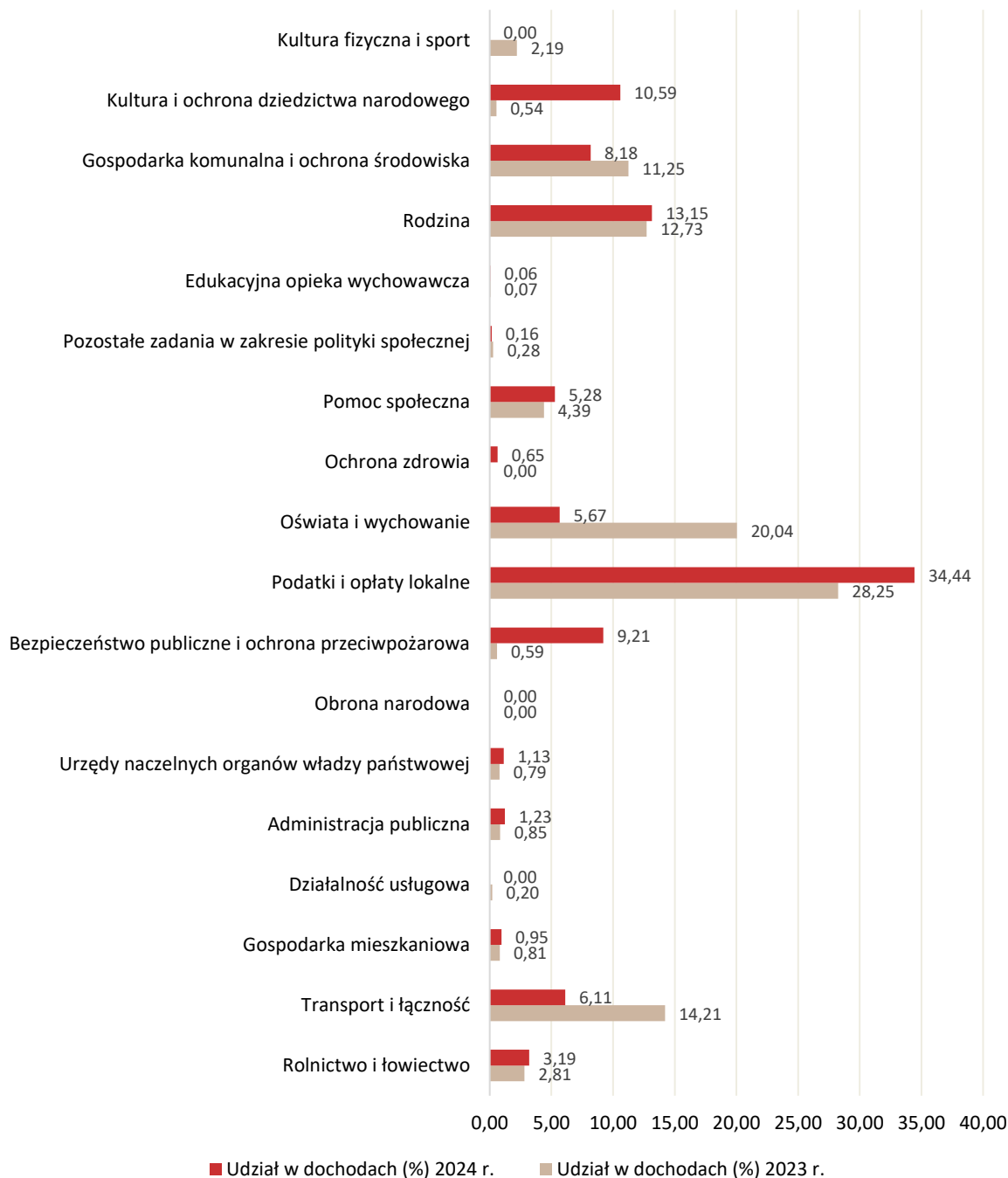
**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

społecznej				
Edukacyjna opieka wychowawcza	8 828,00	11 600,00	8 568,32	11 800,00
Rodzina	1 727 566,47	1 752 827,00	2 024 225,79	2 037 903,10
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	1 527 248,03	1 597 179,89	1 259 991,99	1 310 604,18
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	73 475,75	73 563,60	1 629 839,58	1 630 041,17
Kultura fizyczna i sport	297 850,00	297 850,00	0,00	0,00
Razem:	13 572 502,19	14 032 545,19	15 395 591,02	15 797 393,60

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Raportu Gminy Parysów za Rok 2023, 2024

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Wykres 10 Udział poszczególnych kategorii w strukturze dochodów gminy Parsów w 2023 i 2024 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Raportu Gminy Parsów za Rok 2023, 2024

WYDATKI GMINY

Według Raportu Gminy Parsów za Rok 2024, poniesione przez gminę wydatki wyniosły 38 076 688,63 zł tym samym realizując plan w 93,35%. Obszarami, które wymagały wyłożenia największych środków były transport i łączność oraz oświata i wychowanie. W zakresie pierwszej kategorii znalazły się ogólne działania na rzecz modernizacji infrastruktury drogowej w obrębie gminy

oraz ściśle określone przedsięwzięcia jak m.in. przebudowa drogi we wsi Starowola. Natomiast na nakłady związane z oświatą złożyły się zarówno wydatki bieżące jak i przedsięwzięcia inwestycyjne. Wśród nich gmina przeznaczyła znaczną część środków na utrzymanie Szkół podstawowych, termomodernizację i przebudowę budynku oraz modernizację siłowni wewnętrznej w budynku Publicznej Szkoły Podstawowej w Parysowie. Istotny udział w strukturze wydatków podobnie jak w roku poprzednim miały również środki przeznaczone na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska oraz na administrację publiczną.

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

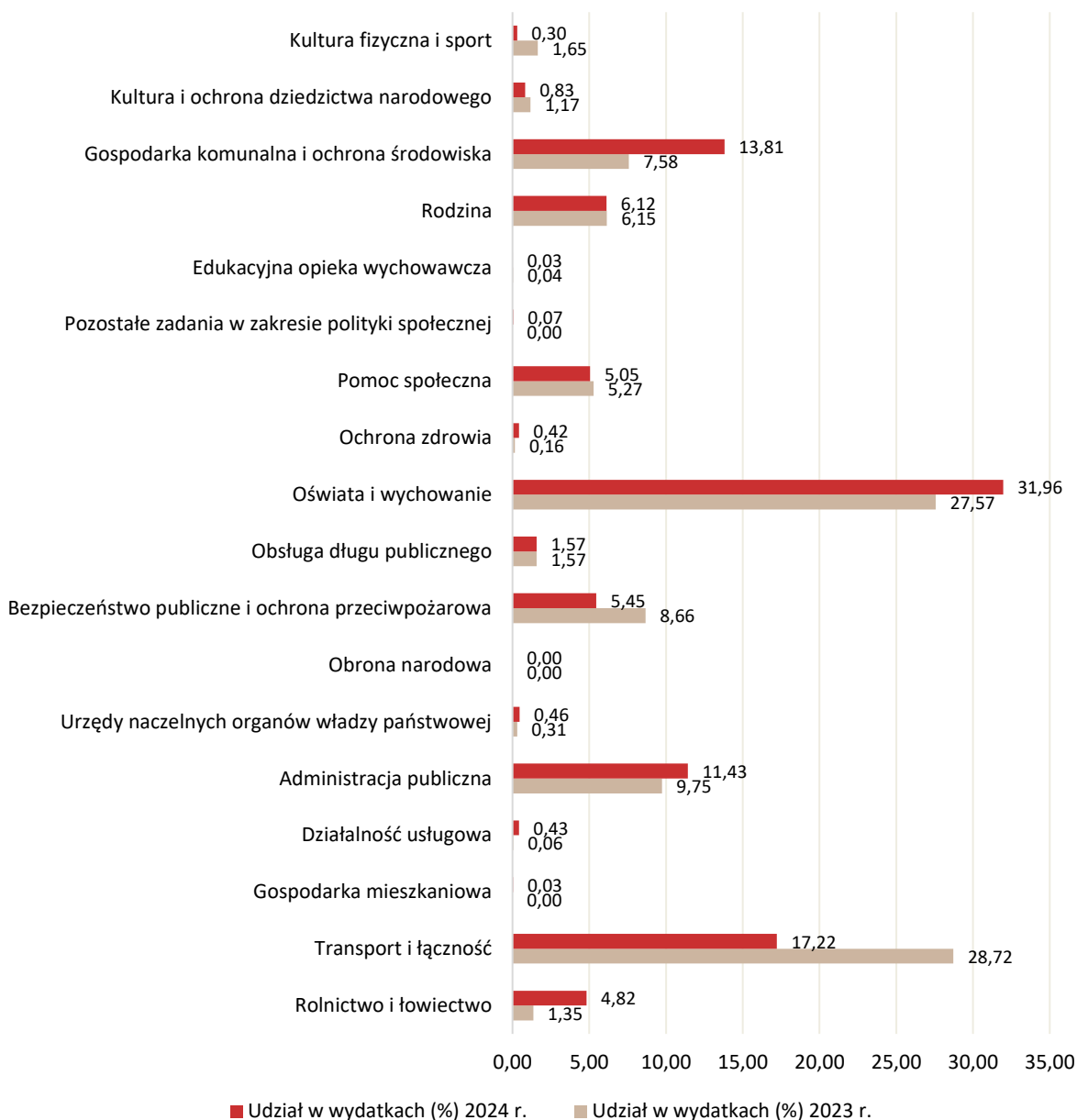
Tabela 10 Struktura faktycznych i planowanych wydatków gminy Parysów w 2023 i 2024 roku

<i>Przeznaczenie środków</i>	<i>Wydatki (zł) 2023 r.</i>	<i>Planowane wydatki (zł) 2023 r.</i>	<i>Wydatki (zł) 2024 r.</i>	<i>Planowane wydatki (zł) 2024 r.</i>
Rolnictwo i łowiectwo	472 206,92	1 775 807,88	1 836 505,01	2 379 771,21
Transport i łączność	10 020 263,72	10 700 973,56	6 556 399,94	6 640 062,27
Gospodarka mieszkaniowa	brak danych	20 000,00	13 213,50	15 330,00
Działalność usługowa	21 049,94	79 850,00	162 200,40	189 000,00
Administracja publiczna	3 401 129,81	3 683 186,85	4 350 420,33	4 554 337,23
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej	106 577,00	106 577,00	174 628,99	174 629,00
Obrona narodowa	333,2	340	271,40	271,40
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	3 021 927,54	3 149 889,00	2 076 726,23	2 313 132,00
Obsługa długu publicznego	548 511,24	650 000,00	596 894,97	630 000,00
Oświata i wychowanie	9 619 254,44	10 566 804,00	12 170 174,83	13 219 194,49
Ochrona zdrowia	55 229,10	63 842,00	160 997,96	195 280,00
Pomoc społeczna	1 840 409,67	1 992 333,19	1 922 837,08	1 979 743,00
Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	brak danych	brak danych	24 824,32	34 456,48
Edukacyjna opieka wychowawcza	12 276,00	19 600,00	10 713,60	16 800,00
Rodzina	2 146 231	2 108 380,00	2 331 195,59	2 506 803,10
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	2 646 373,60	2 946 431,80	5 258 714,12	5 473 173,77
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	408 047,82	447 398,00	315 037,65	334 459,00
Kultura fizyczna i sport	574 564,99	656 425,00	114 932,71	131 900,00
Razem:	34 894 386,44	38 967 838,28	38 076 688,63	40 788 342,95

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Raportu Gminy Parysów za Rok 2023, 2024

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Wykres 11 Udział poszczególnych kategorii w strukturze wydatków gminy Parysów w 2023 i 2024 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Raportu Gminy Parysów za Rok 2023, 2024

6. Podsumowanie obszaru gospodarczego

Stan działalności gospodarczej w gminie Parysów przedstawiony w powyższych analizach w odniesieniu do skali lokalnej, regionalnej i krajowej wypada niekorzystnie, jednak podkreślenia wymaga fakt, iż w ostatnich latach następuje poprawa w zakresie liczby podmiotów wpisanych do REGON oraz liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Wśród zarejestrowanych podmiotów gospodarczych 85% z nich stanowi działalność prowadzoną przez osoby fizyczne, które w większości świadczą usługi z zakresu budownictwa oraz handlu hurtowego i detalicznego, a także naprawy pojazdów. Ponadto bezrobocie w gminie utrzymuje się na niskim poziomie.

W zakresie działalności rolniczej w ciągu ostatnich 10 lat zanotowano znaczne spadki zarówno w strukturze produkcji rolnej jak i zwierzęcej. Zjawisko to może być spowodowane znacznym zmniejszeniem liczby gospodarstw między 2020 a 2010 rokiem, gdzie różnica wynosi niemalże 150 gospodarstw.

Oferta turystyczna gminy jest niewielka i zawiera głównie obiekty sakralne takie jak: kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny znajdujący się w Parysowie, kapliczki oraz przydrożne krzyże. Potencjałem turystyczno-rekreacyjnym przedmiotowej gminy może być stożkowate Grodzisko lokalnie nazywane „Górą Bony” zlokalizowane we wschodniej części wsi Kozłów oraz przebiegające przez Parysów dwa szlaki rowerowe stanowiące element aktywnej turystyki regionu.

Gmina Parysów współpracuje z innymi instytucjami w oparciu o Roczny Program Współpracy Gminy Parysów z organizacjami pozarządowymi i podejmuje działania zarówno w charakterze finansowym jak i niematerialnym. Ponadto realizuje również liczne projekty we współpracy ze stowarzyszeniami i organizacjami funkcjonującymi lokalnie.

Podsumowując, z analizy struktury gospodarczej gminy wynika, że Parysów stopniowo traci charakter rolniczy. W wielu gminach w kraju i na Mazowszu, w szczególności zlokalizowanych w sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich można zauważyć podobne zjawisko. Mieszkańcy gminy coraz częściej wybierają zawody pozarolnicze oraz dojeżdżają do dużych rynków pracy, jakimi są Garwolin oraz Warszawa.

V. OBSZAR KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWY

1. Położenie geograficzne

Zgodnie z podziałem fizycznogeograficznym Polski praktycznie cała część gminy Parysów położona jest w mezoregionie Równina Garwolińska (318.79), skrajne fragmenty w północno-wschodniej części położone są w granicach mezoregionu Wysoczyzna Kałuszyńska (318.92).

Tabela 11 Podział gminy Parysów na regiony fizyczno-geograficzne

<i>systematyka</i>	<i>płn., płd., wsch., zach. część gminy</i>		<i>płn. - wsch. skraj gminy</i>	
mezoregion	318.79	Równina Garwolińska	318.92	Wysoczyzna Kałuszyńska
makroregion	318.7	Nizina Środkowomazowiecka	318.9	Nizina Południowopodlaska
podprowincja	318	Niziny Środkowopolskie		
prowincja	31	Niż Środkowoeuropejski		
megaregion	3	Pozaalpejska Europa Środkowa		

Źródło: Richling A., Solon J., Macias A., Balon J., Borzyszkowski J., Kistowski M. (red.) 2021. Regionalna geografia fizyczna Polski. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań

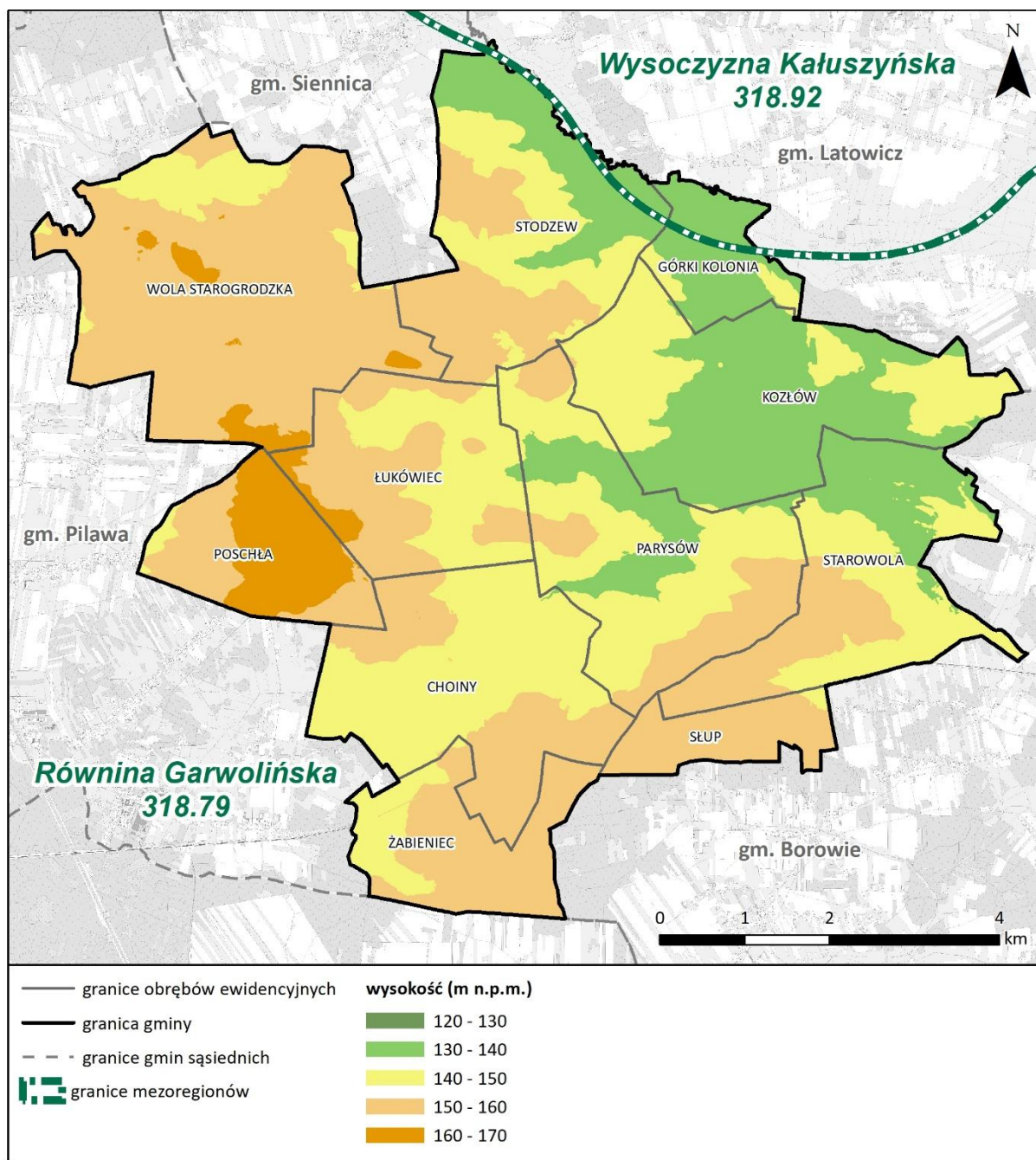
Równina Garwolińska⁶ (318.79) ma charakter równiny denudacyjnej zbudowanej z utworów piaszczysto-gliniastych. W północnej części dominują piaski rzeczne i eoliczne, natomiast w centralnej i południowej gliny polodowcowe. W obniżeniach terenu oraz dolinach rzecznych występują utwory torfowe. Na obszarze mezoregionu dominują gleby brunatne wykształcone na piaskach gliniastych i glinach zwałowych. We wschodniej części, na wyższych terasach Wisły, występują również gleby rdzawe, a w dolinach rzek mady właściwe i brunatne oraz gleby gruntowo-glejowe i murszowe. Największymi ciekami przepływającymi przez mezoregion są Świder i Wilga.

Wysoczyzna Kałuszyńska⁶ (318.92) obejmuje „warciański” (z okresu działalności lądolodu Warty zlodowacenia środkowopolskiego) garb polodowcowy (na wysokości 110–223 m n.p.m.) z szeroko rozprzestrzenioną gliną zwałową i punktowo występującymi osadami marginalnymi (m.in. żwirami i głazami moren czołowych). Rozczłonkowują go niewielkie, rozchodzące się promieniście dolinki rzeczne, m.in.: Mieni i Piasecznej – dopływów Świdra, Czarnej uchodzącej do Kanału Żerańskiego, Rządzy uchodzącej do Jeziora Zegrzyńskiego i Osownicy – dopływu Liwca. Ich dna budują głównie „młode” (holocen) osady aluwialne i biogeniczne (piaski, mułki, torfy).

Wysokości bezwzględne na terenie Parysowa wahają się od około 120 m n.p.m. do 140 m n.p.m. w dolinie Świdra i jego dopływów, do 170 m n.p.m. w zachodniej części gminy.

⁶ Richling A., Solon J., Macias A., Balon J., Borzyszkowski J., Kistowski M. (red.) 2021. Regionalna geografia fizyczna Polski. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.

Rysunek 3 Podział gminy Parysów na regiony fizyczno-geograficzne, ukształtowanie powierzchni terenu gminy

Źródło: opracowanie własne na podstawie warstw tematycznych PIG-PIB: Środowisko - regiony fizyczno-geograficzne Polski, J. Solon i inni, 2018 oraz NMT, GUGiK

2. Budowa geologiczna, złoża i osuwiska

Obszar gminy Parysów położony jest w obrębie Niecki Mazowieckiej, stanowiącej środkową część mezozoicznej jednostki strukturalnej - Niecki Brzeźnej, zbudowanej z osadów kredy i wypełnionej utworami trzeciorzędu i czwartorzędu. Budowa geologiczna gminy Parysów nie wyróżnia się szczególnymi cechami. Utwory trzeciorzędowe zalegają średnio na głębokości 100 m. Zalegające na nich utwory czwartorzędowe tworzą dwa poziomy glin zlodowacenia

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

południowopolskiego i dwa poziomy glin zlodowacenia środkowopolskiego. Omawiane poziomy oddzielone są mułkami, piaskami zastoiskowymi i łąkami. Najmłodsze utwory to piaski, żwiry lodowcowe i wodnolodowcowe oraz gliny zwałowe. Łączna miąższość utworów czwartorzędowych waha się od 7 m w dolinie Świdra do około 150 m w obrębie najwyższych wzniesień wysoczyzny. W warstwie przypowierzchniowej gruntów dominują utwory piaszczysto-gliniaste i gliniaste. Lokalnie na wydmach występują piaski eoliczne drobne i luźne, miejscami pylaste a w dnach dolin i obniżień torfy.

Na terenie gminy Parysów udokumentowano 8 złóż kruszyw naturalnych, z czego eksploatowanych jest 7. Ich charakterystykę przedstawia poniższa tabela.

Tabela 12 Złóża surowców mineralnych w gminie Parysów

<i>nazwa złoża</i>	<i>nr MIDAS</i>	<i>rodzaj utworów budujących złoża</i>	<i>pow. złoża (ha)</i>	<i>stan zagospodarowania złoża</i>	<i>obszar i teren górniczy</i>
Choiny	KN 18961	piaski	1,6088	złoża zagospodarowane	Choiny
Górki Kolonia	KN 9449	piaski	1,1437	złoża zagospodarowane	Górki Kolonia
Kozłów	KN 10194	piaski	1,1916	eksploatacja złoża zaniechana	-
Kozłów I	KN 10618	piaski	1,6846	złoża zagospodarowane	Kozłów I
Kozłów II	KN 11722	piaski	1,7724	złoża zagospodarowane	Kozłów II
Kozłów III	KN 14240	piaski	0,8368	złoża zagospodarowane	Kozłów III
Stodzew	KN14525	piaski	1,5580	złoża zagospodarowane	Stodzew A
Wola Starogrodzka	KN 19656	piaski	1,3762	złoża zagospodarowane	Wola Starogrodzka

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MIDAS PIG-PIB, stan na kwiecień 2025 r.

Na obszarze gminy Parysów zgodnie z danymi Systemu Osłony Przeciwsuwiskowej PIG-PIB nie występują udokumentowane osuwiska ani tereny zagrożone ruchami masowymi.

3. Wody powierzchniowe i podziemne

Gmina Parysów położona jest w dorzeczu Wisły, w zlewni rzeki Świder. Rzeka Świder przepływa wzdłuż północno-wschodniej granicy gminy i na jej terenie ma charakter cieku uregulowanego. Dopływy I-rzędu rzeki Świder na terenie gminy stanowią rzeki Rudnia oraz Struga. Rudnia przepływa z południowego wschodu na północny-wschód i na terenie gminy również została uregulowana. Liczne dopływy Rudni odwadniają północną, centralną oraz południową część gminy. Północno-zachodnia część gminy odwadniana jest przez rzekę Strugę, która swój początek bierze w Woli Starogrodzkiej, oraz jej dopływy.

Na obszarze gminy znajduje się również kilka zbiorników wody stałej, zarówno pochodzenia naturalnego jak i antropogenicznego.

Parysów znajduje się w granicach pięciu jednolitych części wód powierzchniowych, przy czym monitoringiem⁷ prowadzonym przez GIOŚ w okresie do 2021 r. objęte były dwie⁸ z pięciu JCWP. Stan wód JCWP oceniony został jako zły. Wszystkie JCWP są zagrożone nieosiągnięciem celu środowiskowego.

Tabela 13 Charakterystyka jednolitych części wód powierzchniowych występujących na terenie gminy Parysów

<i>kod i nazwa JCWP</i>	<i>status JCWP</i>	<i>stan (ogólny)</i>	<i>ocena ryzyka nieosiągnięcia celu środowiskowego</i>	<i>cele środowiskowe</i>
Dopływ spod Borowia RW200010253649	NAT - naturalna część wód	zły stan wód	zagrożona	umiarkowany stan ekologiczny (złagodzone wskaźniki: [azot ogólny]; pozostałe wskaźniki - II klasa jakości); zapewnienie drożności cieku dla migracji ichtiofauny o ile jest monitorowany wskaźnik diadromiczny D stan chemiczny: dla złagodzonych wskaźników [ołów(w)] poniżej stanu dobrego, dla pozostałych wskaźników - stan dobry
Rudnia RW20001025649	NAT - naturalna część wód	brak danych	zagrożona	dobry stan ekologiczny; zapewnienie drożności cieku dla migracji ichtiofauny o ile jest monitorowany wskaźnik diadromiczny D dobry stan chemiczny

⁷ JCWP posiadające ustalony ppk w okresie 2016-2021

⁸ Stan JCWP Dopływ spod Borowia, JCWP Rudnia oraz JCWP Struga został oceniony na podstawie oceny eksperckiej.

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

Struga RW200010256729	NAT - naturalna część wód	brak danych	zagrożona	dobry stan ekologiczny; zapewnienie drożności cieku dla migracji ichtiofauny o ile jest monitorowany wskaźnik diadromiczny D dobry stan chemiczny
Wilga od Dopływu z Brzegów do ujścia RW200011253699	NAT - naturalna część wód	zły stan wód	zagrożona	umiarkowany stan ekologiczny (złagodzone wskaźniki: [IO, EFI+PL/ IBI_PL]; pozostałe wskaźniki II klasa jakości); zapewnienie drożności cieku dla migracji ichtiofauny o ile jest monitorowany wskaźnik diadromiczny D stan chemiczny: dla złagodzonych wskaźników [benzo(a)piren(w)] poniżej stanu dobrego, dla pozostałych wskaźników - stan dobry
Świder od Świdra Wschodniego do ujścia RW2000112569	NAT - naturalna część wód	zły stan wód	zagrożona	dobry stan ekologiczny; zapewnienie drożności cieku dla migracji ichtiofauny o ile jest monitorowany wskaźnik diadromiczny D; zapewnienie drożności cieku według wymagań gatunków chronionych stan chemiczny: dla złagodzonych wskaźników [benzo(a)piren(w), benzo(g,h,i)perylen(w)] poniżej stanu dobrego, dla pozostałych wskaźników - stan dobry

Źródło: www.apgw.gov.pl – Karty Charakterystyk JCWP

Gmina Parysów położona jest w granicach dwóch nieudokumentowanych głównych zbiorników wód podziemnych: GZWP nr 215 Subniecka warszawska i GZWP nr 2151 (pierwotnie: 215A) Subniecka warszawska (część centralna). Wody podziemne o znaczeniu użytkowym występują w obrębie dwóch pięter wodonośnych – czwartorzędowego i trzeciorzędowego. W podziale na

jednolite części wód podziemnych gmina położona jest w obrębie JCWPd nr 66, którą charakteryzuje dobry stan wód.

Tabela 14 Charakterystyka JCWPd nr 66

<i>kod JCWPd</i>	<i>stan JCWPd</i>	<i>ocena ryzyka nieosiągnięcia celu środowiskowego</i>	<i>cele środowiskowe</i>
GW200066	dobry	niezagrożona	dobry stan chemiczny, dobry stan ilościowy

Źródło: www.apgw.gov.pl – Karty Charakterystyk JCWPd

4. Zagrożenie powodziowe i zagrożenie suszą

Na terenie gminy Parysów zagrożenie powodziowe stanowi rzeka Świder. W zakresie oceny ryzyka powodziowego dla obszaru gminy obowiązują mapy zagrożenia powodziowego (MZP) i mapy ryzyka powodziowego (MRP)⁹. Na MZP wskazano obszary o wysokim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi (Q=10%, tzw. wody dziesięcioletnie), o średnim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi (Q=1%, tzw. wody stuletnie) oraz o niskim prawdopodobieństwie wystąpienia powodzi (Q=0,2%, tzw. wody pięćsetletnie).

Na obszarze szczególnego zagrożenia powodzią od rzeki Świder znajdują się niezabudowane grunty rolne przy północno-wschodniej granicy gminy we wsi Stodzew oraz Górki Kolonia.

Pozostałe rzeki przepływające przez obszar gminy nie stanowią zagrożenia powodziowego.

Zgodnie z Planem Zarządzania Ryzykiem Powodziowym (PZRP) przyjętym Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 18 października 2022 r. w sprawie przyjęcia Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Wisły (Dz.U. z 2022 r., poz. 2739) w granicach miejscowości Górki Kolonia wskazano następujące zadania inwestycyjne mające na celu poprawę bezpieczeństwa przeciwpowodziowego:

- Budowa zbiornika retencyjnego na rzece Świder w gm. Latowicz (nr ID: W_SW_2000);
- Zwiększenie zdolności retencyjnych zlewni rzeki Świder poprzez utworzenie polderu Chyżyny na rzece Świder w km 61+300 – 57+300 (nr ID: W_SW_2369).

Ponadto obszar gminy obejmują działania realizujące dwa z trzech głównych celów zarządzania ryzykiem powodziowym, tj. cel 1 – zahamowanie wzrostu ryzyka powodziowego, cel 3 – poprawa systemu zarządzania ryzykiem powodziowym:

- Opracowanie dokumentów i przygotowanie podstaw do realizacji działania pozwalającego na uściślenie szczegółowych warunków kształtowania zagospodarowania przestrzennego dolin rzecznych lub terenów zalewowych, w szczególności obszarów szczególnego zagrożenia powodzią.
- Budowa i rozwój lokalnych systemów ostrzegania przed powodzią.
- Rozwój krajowego systemu prognoz, monitoringu i ostrzeżeń.

⁹ Dane pochodzące z aktualizacji map zagrożenia powodziowego, które w dniu 7.09.2022 r. zgodnie z art. 171 ust. 5 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne (Dz.U. z 2024 r., poz. 1087 ze zm.) zostały podane do publicznej wiadomości.

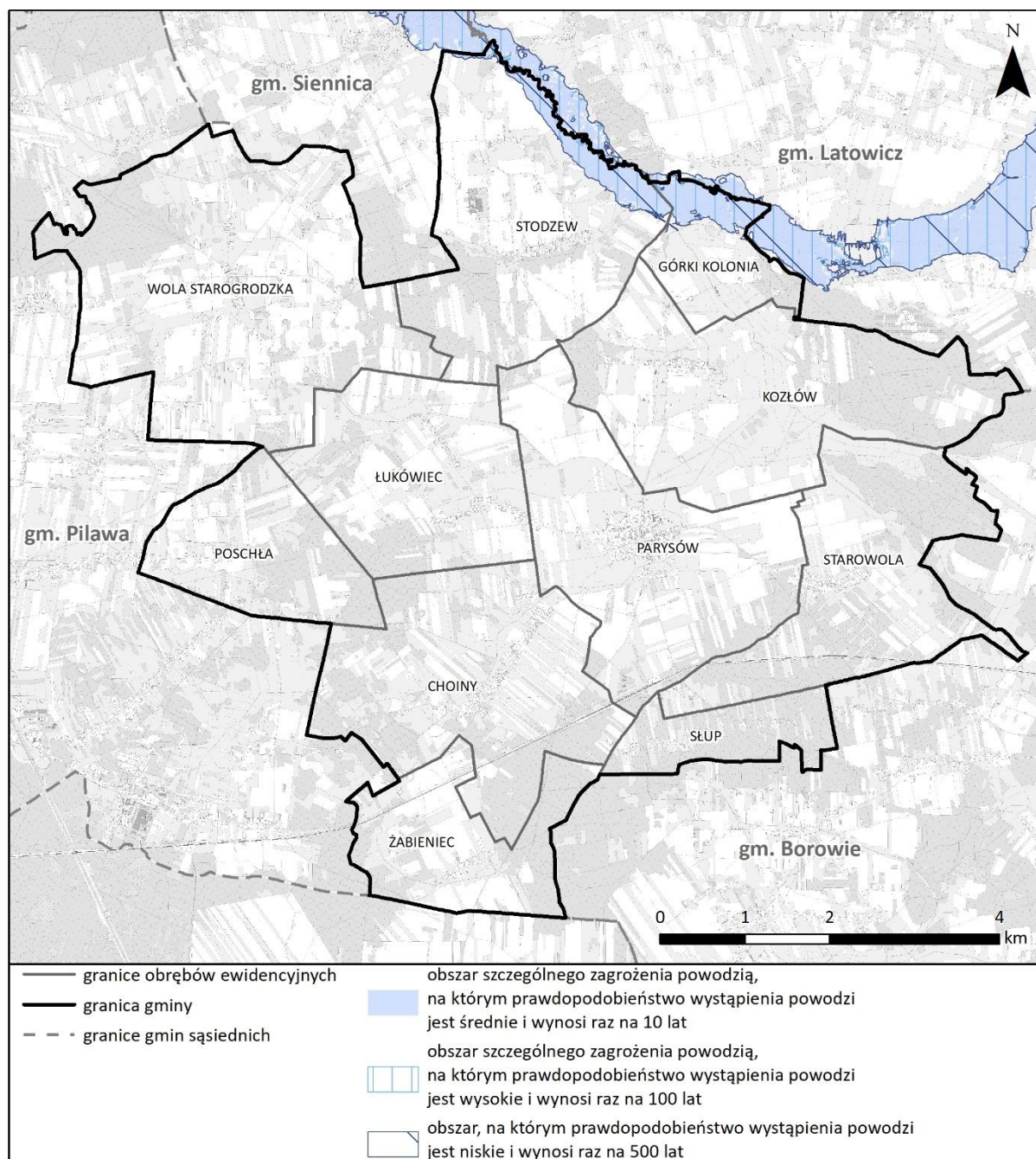
- Analizy skuteczności systemu zarządzania ryzykiem powodziowym i rekomendacje zmian.
- Inicjowanie badań naukowych i analiz eksperckich w zakresie zarządzania ryzykiem powodziowym w warunkach niepewności.
- Gromadzenie i udostępnianie danych i informacji o szkodach i ryzyku powodziowym w ujednoliconej formie i zakresie na obszarze całego kraju.
- Opracowanie dokumentów i przygotowanie podstaw do realizacji działania pozwalającego na uściślenie szczegółowych warunków sposobu użytkowania obiektów na obszarach zagrożenia powodziowego.
- Inicjowanie programów edukacyjnych dla różnych odbiorców, w tym również dostarczanie materiałów metodycznych i edukacyjnych w zakresie zarządzania ryzykiem powodziowym.
- Realizacja programów edukacyjno-promocyjnych dla różnych odbiorców w zakresie zarządzania ryzykiem powodziowym.

Według planu przeciwdziałania skutkom suszy (PPSS) przyjętym Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy (Dz.U. z 2021 r., poz. 1615) gmina Parysów jest ekstremalnie i silnie zagrożona suszą rolniczą. Obszar gminy jest umiarkowanie i silnie zagrożony suszą hydrologiczną i słabo zagrożony suszą hydrogeologiczną. Łączne zagrożenie suszą zostało w PPSS określone dla gminy jako umiarkowane i silne. Działania rekomendowane do wdrożenia w celu zapobiegania suszom dla Jednolitych Części Wód Powierzchniowych (JCWP) na terenie gminy Parysów to:

1. Zwiększanie ilości i czasu retencji wód na gruntach rolnych;
2. Retencja i zagospodarowanie wód opadowych i roztopowych na terenach zurbanizowanych;
3. Realizacja przedsięwzięć zmierzających do zwiększenia lub odtwarzania naturalnej retencji;
4. Analiza możliwości zwiększenia retencji w zlewniach z zastosowaniem naturalnej i sztucznej retencji;
5. Budowa urządzeń melioracji wodnych dla zwiększania retencji glebowej;
6. Wykorzystanie wód z systemów drenarskich do nawożenia i nawadniania upraw polowych;
7. Budowa lub przebudowa ujęć wód podziemnych do poboru na cele nawodnień rolniczych oraz budowa lub przebudowa wodooszczędnych systemów nawadniania wykorzystujących zasoby wód podziemnych;
8. Przeprowadzenie weryfikacji zasad gospodarowania wodą w zbiornikach retencyjnych.

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO- ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Rysunek 4 Obszary zagrożenia powodziowego w gminie Parysów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dane.gov.pl – Mapa zagrożenia powodziowego (MZIP)

5. Użytki rolne i leśne

Na obszarze gminy Parysów dominuje krajobraz typowo rolniczy. W strukturze gruntów rolnych przeważają pola uprawne, gdzieś tam przelatane terenami zadrzewionymi oraz pastwiskowymi. Dolinę Świdra oraz doliny jego dopływów w znacznej mierze zajmują zbiorowiska łąkowe. Na użytkach rolnych dominują gleby średniej i słabej jakości, tj. IV, V, VI klasy bonitacyjnej.

Zgodnie z danymi GUS z 2023 r. lesistość gminy kształtuje się na poziomie 20%. Powierzchnia lasów wynosi ok. 1 287 ha, z czego lasy publiczne zajmują powierzchnię ok. 185 ha (14,4% ogólnej powierzchni lasów), lasy prywatne 1 102 ha (85,6% ogólnej powierzchni lasów). Gmina Parysów w całości przynależy do Nadleśnictwa Garwolin, które podlega Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Warszawie.

Zwarte kompleksy lasów Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych występują w obrębach ewidencyjnych Kozłów, Starowola, Żabieniec. Lokalnie mało powierzchniowe grunty leśne występują w obrębach ewidencyjnych Wola Starogrodzka, Poschła, Choiny oraz Słup. Najczęściej występującymi siedliskami są bór mieszany wilgotny, bór mieszany świeży, bór wilgotny, bór świeży, las mieszany wilgotny, las mieszany świeży. Mniejszy udział mają siedliska lasu mieszanego bagiennego, lasu wilgotnego, olsu. Wiek drzewostanu jest zróżnicowany – średnia wieku drzew wynosi 60 lat.

6. Formy Ochrony Przyrody

Na terenie gminy Parysów występują obszary objęte ochroną na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r., poz. 1478 ze zm.). Są to obszar chronionego krajobrazu, obszar Natura 2000 oraz pomnik przyrody.

Nadwiślański Obszar Chronionego Krajobrazu

Nadwiślański Obszar Chronionego Krajobrazu utworzono na mocy uchwały Nr XVII/99/86 WRN w Siedlcach z dnia 28 października 1986 r. w sprawie obszarów chronionego krajobrazu (Dz. Urz. z 1986 r. Nr 11, poz. 130; zm. Dz. Urz. z 1990 r. Nr 13, poz. 221, Dz. Urz. z 1991 r. Nr 7, poz. 182, Dz. Urz. z 1993 r. Nr 8, poz. 166). Obejmuje on Dolinę Środkowej Wisły oraz przylegającą do niej zachodnią część Równiny Garwolińskiej. Jego powierzchnia wynosi 69 862,26 ha, jest to teren o dosyć urozmaiconej rzeźbie, przecięty dolinami rzek Świder, Wilga, Okrzejka i in. Krajobraz ma charakter rolniczy i leśny. Obecnie dla OChK obowiązuje uchwała Nr 141/23 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 11 lipca 2023 r. w sprawie Nadwiślańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu położonego na terenie powiatów garwolińskiego, mińskiego i otwockiego (Dz. Urz. Województwa Mazowieckiego z 2023 r., poz. 8531).

Obszar Natura 2000 Gołe Łąki PLH140027

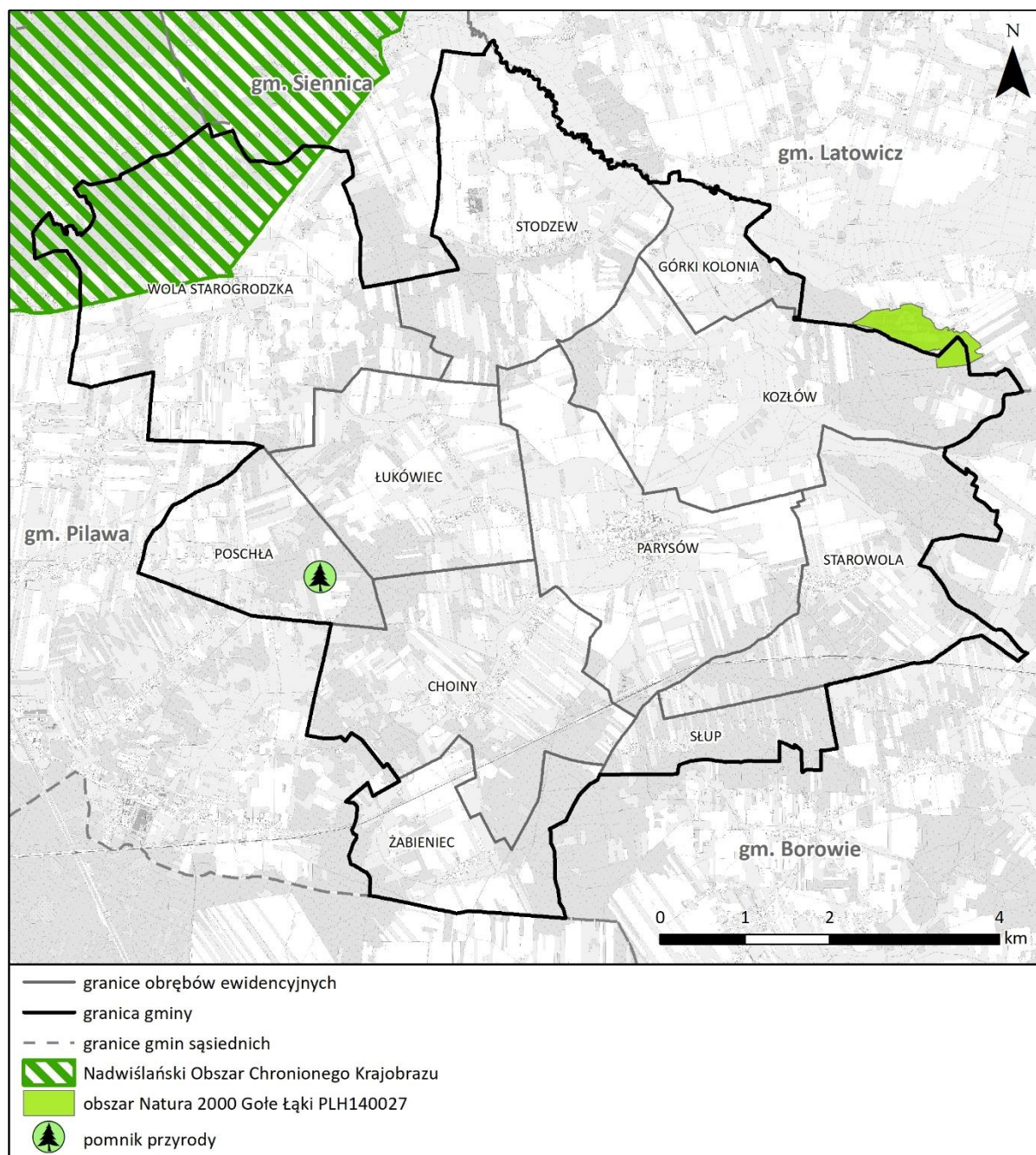
Gołe łąki (PLH140027) zajmują powierzchnię około 50 ha. Zostały objęte ochroną ze względu na jeden z najlepiej zachowanych i bardzo rzadko reprezentowanych w regionie obszarów torfowiskowych. Teren porośnięty jest roślinami mszysto-turzycowymi i mszarami typowymi dla torfowisk. Otoczenie pokryte pasmami zwydmień porastają natomiast bory sosnowe. Obszar Gołe łąki wraz z doliną Świdra stanowi element korytarza ekologicznego łączącego m.in. obszary Natura 2000: Dąbrowy Seroczyńskie, Dolina Środkowego Świdra i dalej lasy w okolicach Celestynowa i Otwocka.

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Pomnik przyrody

Na terenie gminy Parysów znajduje się jeden pomnik przyrody, tj. sosna zwyczajna *Pinus sylvestris*¹⁰, która rośnie samotnie w polu w odległości 300 m od drogi asfaltowej prowadzącej z Parysowa do Poschły przez Łukówiec.

Rysunek 5 Formy ochrony przyrody w gminie Parysów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska

¹⁰ uchwała Nr IX/50/99 Rady Gminy w Parysowie z dnia 13.08.1999 r. w sprawie uznania drzewa za pomnik przyrody

7. Stan środowiska naturalnego

Monitoring jakości powietrza na terenie województwa mazowieckiego prowadzony jest w ramach państwowego monitoringu środowiska przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska (Departament Monitoringu Środowiska). Oceny jakości powietrza wykonywane są w odniesieniu do obszaru strefy, liczba stref w województwie mazowieckim wynosi 4. Obszar gminy Parysów zaliczany jest do strefy mazowieckiej, w której ocena jakości powietrza prowadzona jest zarówno pod kątem ochrony zdrowia ludzi jak i ochrony roślin.

Zgodnie z „Roczna ocena jakości powietrza w województwie mazowieckim – raport wojewódzki za rok 2023”¹¹, na obszarze strefy mazowieckiej nie wykazano obszarów przekroczeń poziomów dopuszczalnych oraz poziomów docelowych ze względu na ochronę zdrowia ludzi oraz ochronę roślin. Wykazano natomiast obszary przekroczeń poziomu celu długoterminowego ozonu – klasa D2. W sezonie letnim rejestrowany był wzrost stężeń ozonu, spowodowany obecnością w atmosferze jego prekursorów oraz w dużej mierze, warunkami meteorologicznymi.

Tabela 15 Wynikowe klasy strefy mazowieckiej dla poszczególnych zanieczyszczeń, uzyskane w ocenie rocznej dokonanej z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych pod kątem ochrony zdrowia i roślin

kryterium	symbol klasy dla poszczególnych zanieczyszczeń										
	NO ₂ ¹²	SO ₂	CO	PM10	PM2,5	B(a)P	As	Cd	Ni	Pb	O ₃
ze względu na ochronę zdrowia ludzi	A	A	A	A	A/A1	A	A	A	A	A	A/D2
ze względu na ochronę roślin	A	A	- ¹³	-	-	-	-	-	-	-	A/D2

gdzie:

klasa A – stężenia zanieczyszczeń na terenie strefy nie przekraczają poziomów dopuszczalnych i poziomów docelowych;

klasa A1 – stężenia pyłu PM2,5 nie przekraczają poziomu dopuszczalnego dla II fazy;

klasa D2 – stężenia ozonu przekraczają poziom celu długoterminowego.

Źródło: Roczna ocena jakości powietrza w województwie mazowieckim – raport wojewódzki za rok 2023. GIOŚ Warszawa, 2024

Zagrożenie dla jakości wód podziemnych i powierzchniowych może stanowić nieuporządkowana gospodarka wodno-ściekowa w przypadku, gdy rozwój sieci kanalizacyjnej nie idzie w parze z rozwojem sieci wodociągowej. Zgodnie z danymi GUS z 2023 r., na obszarze gminy Parysów, z wodociągu korzysta 92% mieszkańców, natomiast do sieci kanalizacyjnej podłączone jest jedynie 22,9% mieszkańców. Na terenach, gdzie budowa kanalizacji sanitarnej nie jest ekonomicznie uzasadniona mieszkańcy korzystają z przydomowych oczyszczalni ścieków lub zbiorników bezodpływowych. Niewłaściwe zagospodarowanie ścieków, np. w nieszczelnych szambach, stanowi znaczące zagrożenie dla stanu czystości wód podziemnych i powierzchniowych. Na terenie gminy Parysów znajduje się 779 sztuk zbiorników bezodpływowych oraz 45 oczyszczalni przydomowych (GUS, stan na 31 XII 2023 r.).

¹¹ GIOŚ Warszawa, 2024

¹² dla roślin NO_x

¹³ nie przeprowadzono klasyfikacji

Jako główne zagrożenie klimatu akustycznego na terenie gminy Parysów należy wskazać hałas komunikacyjny pochodzący z drogi wojewódzkiej nr 805 relacji Sobienie Jeziory – Borowie. Zgodnie z Generalnym Pomiarem Ruchu przeprowadzonym przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad w 2020/2021 na drogach krajowych i wojewódzkich¹⁴ ruch samochodowy na ww. szlaku jest dość wzmożony, a ponadto poruszają się po nim także pojazdy ciężarowe, których ruch powoduje znacznie większą uciążliwość akustyczną w porównaniu do samochodów osobowych.

Tabela 16 Średni Dobowy Ruch Roczny dla DW805

numer drogi	opis odcinka		SDRR poj. silnikowe ogółem (poj./dobę)
	długość (km)	nazwa	
805	12,5	PILAWA /UL. DWORCOWA (DW804)/ - WILCHTA /DK76/	2 738

Źródło: Generalny Pomiar Ruchu 2020/2021

Potencjalnym źródłem hałasu jest również działalność gospodarcza, przy czym uciążliwość akustyczna ma charakter lokalny i dotyczy zabudowy mieszkalnej zlokalizowanej w pobliżu zakładów usługowych oraz produkcyjnych.

Zgodnie z danymi Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska¹⁵ na terenie gminy Parysów nie występują zakłady dużego ryzyka wystąpienia poważnej awarii (ZDR) oraz zakłady zwiększonego ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej (ZZR).

8. Podsumowanie obszaru klimatyczno-środowiskowego

Gmina Parysów charakteryzuje się dobrym stanem środowiska naturalnego. Zwiększona emisja zanieczyszczeń do powietrza w sezonie grzewczym czy zagrożenia dla jakości wód podziemnych i powierzchniowych spowodowane nieuregulowaną gospodarką wodno-ściekową stanowią problemy typowe dla obszaru całej Polski. Zagrożenie hałasem pochodzi głównie z ciągów komunikacyjnych, przy czym jest ono zależne od natężenia ruchu i możliwe do ograniczenia.

Najcenniejsze obszary, pod względem przyrodniczym oraz krajobrazowym, zostały objęte ochroną prawną. Udział obszarów objętych ochroną na mocy ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody w granicach gminy stanowi 5,9% jej powierzchni. Gmina przynależy do sieci korytarzy ekologicznych łączących obszary Natura 2000. Przez wschodnią część gminy Parysów przebiega korytarz ekologiczny Lasy Łukowskie (KPnC-3B), ponadto niewielka część gminy w zachodniej części położona jest w zasięgu korytarza ekologicznego Dolina Dolnego Bugu – Dolina Dolnego Wieprza (GKPnC-7). Ww. korytarze są częścią Korytarza Północno-Centralnego¹⁶.

¹⁴ Generalny Pomiar Ruchu 2020/21, GDDKiA: <https://www.gov.pl/web/gddkia/generalny-pomiar-ruchu-20202021>

¹⁵ <https://www.gov.pl/web/gios/di-zaklady-stwarzajace-zagrozenie-wystapienia-powaznej-awarii-przemyslowej>

¹⁶ Korytarz Północno-Centralny (KPnC) rozpoczyna się w Puszczy Białowieskiej, przechodzi przez Lasy Mielnickie, dolinę Bugu, Puszcę Białą, gdzie rozdziela się na dwa główne odgałęzienia – jedno prowadzi do Lasów Włocławskich poprzez Puszcę Kurpiowską i Górznieńsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy, a drugie dochodzi do Lasów Włocławskich poprzez Puszcę Kampinoską i dolinę Wisły, skąd przez Puszcę Bydgoską, Lasy Sarbskie, Puszcę Notecką i Lasy Lubuskie dochodzi do Parku Narodowego Ujście Warty.

VI. OBSZAR PRZESTRZENNY

1. Powiązania przestrzenne gminy

Gmina Parysów znajduje się w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego, w północnej części powiatu garwolińskiego. Odległość między przedmiotową gminą a granicami Warszawy wynosi około 60 km.

Przez gminę Parysów przebiega droga wojewódzka nr 805 łącząca ją z Pilawą. Najbliższa droga krajowa znajduje się w sąsiedniej gminie Borowie i jest nią trasa nr 76 prowadząca do Garwolina oraz Łukowa. Ponadto w okolicy gminy Parysów zlokalizowane są: droga szybkiego ruchu S17 oddalona o około 2,5 km na zachód oraz A2 oddalona o około 20 km na północ. Szlaki te pełnią istotną rolę w krajowym i regionalnym układzie komunikacyjnym. Najbliższą stacją kolejową obsługującą ruch pasażerski jest oddalona o około 12 km stacja zlokalizowana w Pilawie.

Najsilniejsze powiązania gmina Parysów utrzymuje z Garwolinem, który z tytułu miasta powiatowego pełni funkcję koncentracji usług wyższego rzędu. Zlokalizowane są tam m.in. główne ośrodki opieki zdrowotnej, placówki szkół średnich oraz siedziby administracji publicznej. Kolejnym lokalnym ośrodkiem osadniczym wykazującym powiązania z gminą Parysów jest miejscowość Pilawa oddalona od niej o około 12 km. Podobnie jak w przypadku Garwolina, mieszkańcy gminy mogą korzystać z tamtejszej oferty edukacyjnej oraz dojeżdżać do miejsc pracy. Współpraca z miastem Garwolin, a także z innymi gminami tworzącymi powiat garwoliński pozytywnie wpływa na realizację programów rozwojowych i infrastrukturalnych gminy. Ponadto istotnym ośrodkiem o znaczeniu krajowym jest Warszawa, która posiada znaczny wpływ na powiązania funkcjonalne miejscowości położonych zarówno w jej bezpośrednim sąsiedztwie, jak i tych bardziej oddalonych. Miasto stołeczne charakteryzuje występowanie: bogatej oferty zatrudnienia, specjalistycznych usług, ośrodków akademickich oraz siedzib organów administracji rządowej i wojewódzkiej. Korzystne połączenia drogowe i kolejowe z gminą Parysów umożliwiają codzienne i okresowe przemieszczanie się w jej kierunku. W dalszej odległości od wschodniej granicy gminy położony jest również ośrodek osadniczy o znaczeniu regionalnym, którym jest miasto Siedlce. Powyższe powiązania o charakterze społecznym, komunikacyjnym oraz administracyjnym znacząco wpływają na codzienne funkcjonowanie i rozwój gminy Parysów.

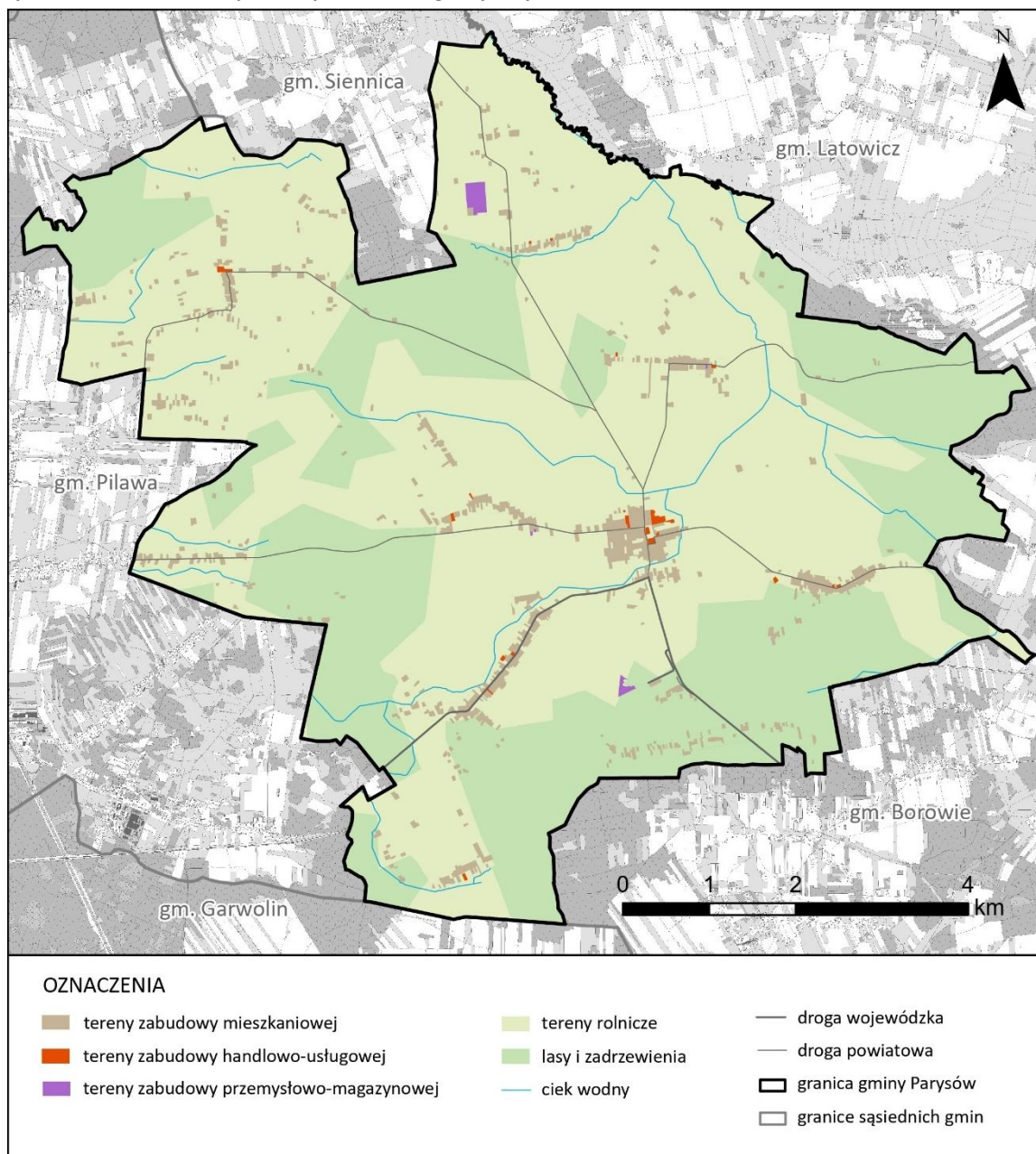
2. Struktura funkcjonalno-przestrzenna gminy

Gmina Parysów jest gminą wiejską o mało zróżnicowanej strukturze funkcjonalno-przestrzennej. Posiada rolniczo-osadniczy charakter z wyraźną przewagą gruntów ornych oraz lasów. Natomiast w strukturze zabudowy zdecydowanie dominują wolnostojące domy jednorodzinne oraz zabudowa zagrodowa skupione głównie wzdłuż ulic, co jest zjawiskiem typowym dla obszarów wiejskich. Najbardziej zwartym układem zabudowy, zbliżonym do układów miejskich, charakteryzuje się miejscowość Parysów, będąca ośrodkiem koncentrującym lokalne usługi. Rozmieszczenie tamtejszych budynków jest wynikiem historycznego przekształcenia osady wiejskiej w miasto. Tereny przemysłowo-składowe zlokalizowane na terenie gminy stanowią: zakład produkcji spożywczej WITPOL Sp. z o.o. w Stodzewie oraz kompleks magazynowy położony w pobliżu jej południowej granicy.

Gmina Parysów posiada wskaźnik lesistości na poziomie około 20% jej całkowitej powierzchni. Lasy porastają głównie tereny w pobliżu wschodniej i południowej granicy. Jednak w sposobie użytkowania zdecydowanie dominują tereny rolnicze zajmujące w przybliżeniu 60% powierzchni gminy, na które składają się: grunty orne, łąki oraz pastwiska¹⁷.

¹⁷ Oficjalna strona Gminy Parysów <https://parysow.pl/o-gminie/> [Dostęp: 12.05.2025 r.]

Rysunek 6 Struktura funkcjonalno-przestrzenna gminy Parysów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDOT10k i BDOO

3. Polityka przestrzenna gminy

Dla terenu gminy Parysów obowiązuje Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przyjęte uchwałą Nr XXIII/115/2016 Rady Gminy Parysów z dnia 28 października 2016 r. Niniejszy dokument został w 2023 roku zaktualizowany w związku z planowanymi działaniami inwestycyjnymi, które dotyczyły realizacji systemów wytwarzających energię z odnawialnych źródeł oraz ich stref ochronnych.

W związku ze zmianą przepisów wprowadzonych ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z

2023 r. poz. 1688) gmina na mocy uchwały nr VIII/49/2024 z dnia 22 listopada 2024 r. przystąpiła do sporządzenia planu ogólnego. Obecne Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przestanie obowiązywać wraz z uchwaleniem planu ogólnego lub z dniem 30 czerwca 2026 r. Ustalenia nowego dokumentu będą stanowiły podstawę do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Na terenie gminy Parysów obowiązuje sześć miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a jeden z nich – uchwalony w 2003 roku – obejmuje cały jej teren. Na przestrzeni ostatnich lat sporządzono nowe plany, jednak ich zasięg obejmował jedynie niewielkie fragmenty gminy. Ponadto aktualnie prowadzone są prace nad sporządzeniem dwóch opracowań planistycznych: zmiany tekstowej miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Parysów oraz miejscowym planem obejmującym część gminy.

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

Tabela 17 Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Parysów

Lp.	Tytuł uchwały	Numer uchwały	Data uchwały	Nr w dzienniku	Powierzchnia (ha)
1.	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Parysów	XIII/60/03	30 grudnia 2003 r.	-	6414,46
2.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Parysów w obrębie geodezyjnym Choiny, dla działek nr: 50, 51, 53	L/266/2018	14 listopada 2018 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego, poz. 12793 z dnia 18.12.2018 r.	2,59
3.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Parysów w obrębie geodezyjnym Wola Starogrodzka dla działki nr 141/2	L/267/2018	14 listopada 2018 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego, poz. 12794 z dnia 18.12.2018 r.	2,21
4.	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Parysów w obrębach geodezyjnych Parysów, Kozłów, Poschła, Starowola	XXXIII/201/2021	27 sierpnia 2021 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego, poz. 8715 z dnia 12.10.2021 r.	8,49
5.	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działek ewidencyjnych nr 367, 369, 370, 371/1, 371/3, 371/4, 372/3, 372/4 i 373 w obrębie geodezyjnym Stodzew w gminie Parysów	LIII/331/2023	7 czerwca 2023 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego, poz. 7372 z dnia 19.06.2023 r.	14,70
6.	w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działki ewidencyjnej nr 558 w obrębie geodezyjnym Wola Starogrodzka w gminie Parysów	VII/36/2024	26 września 2024 r.	Dz. Urz. Woj. Mazowieckiego, poz. 9509 z dnia 04.10.2024 r.	1,69

Źródło: Opracowanie własne na podstawie parysow.e-mapa.net, Biuletyn Informacji Publicznej Urząd Gminy Parysów

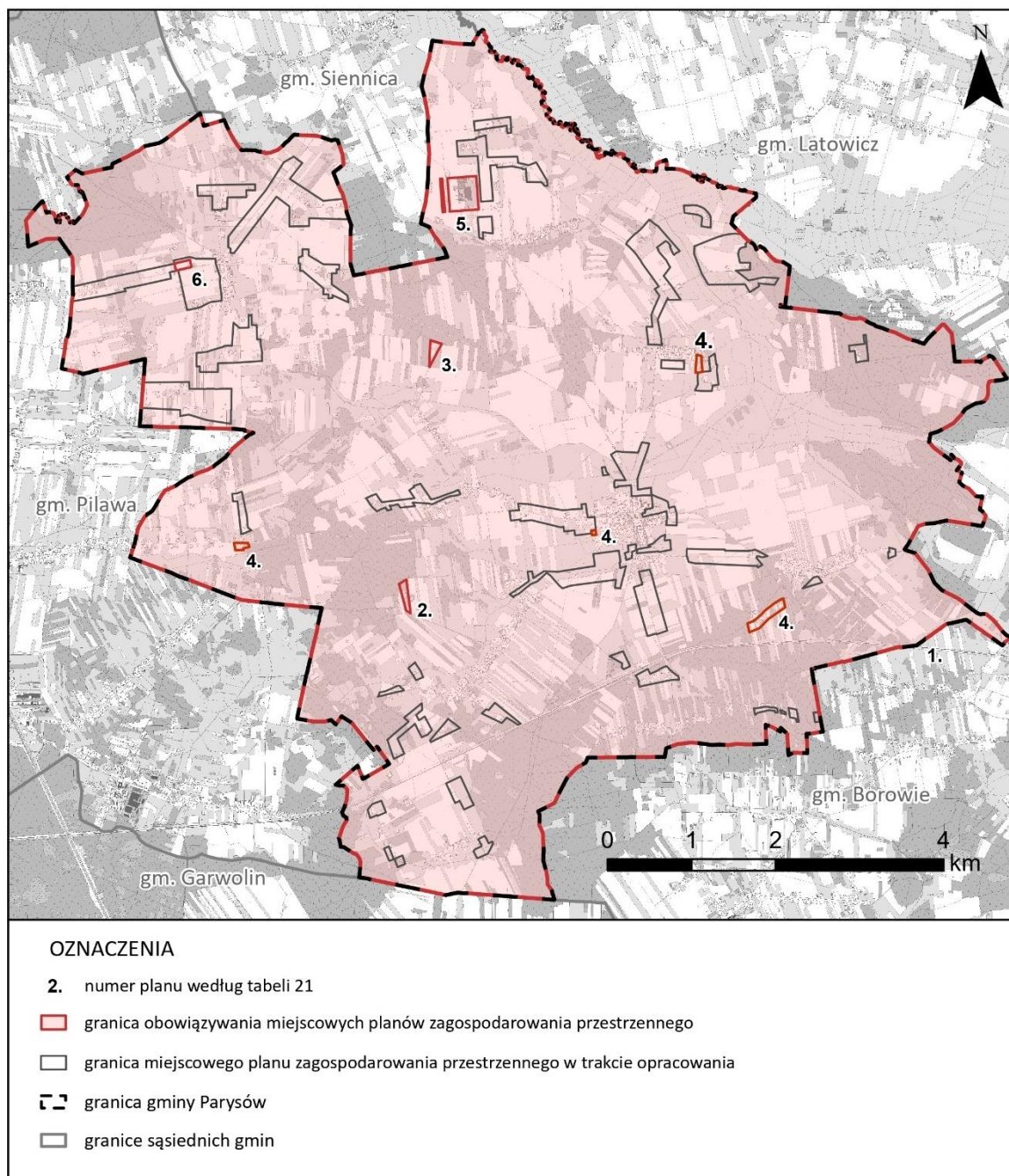
Ze względu na całkowite pokrycie gminy planami miejscowymi dla jej terenu nie są wydawane decyzje o warunkach zabudowy (tzw. WZtki), a cały ruch inwestycyjny opiera się o zapisy powyższych planów.

Analiza zmian w zagospodarowaniu przestrzennym przedmiotowej gminy przyjęta Uchwałą Nr XIX/104/2020 z dnia 30 stycznia 2020 r. w sprawie przyjęcia „Analizy zmian w zagospodarowaniu

przestrzennym Gminy Parysów” wykazała, że obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego pozostaje w znacznym stopniu aktualne. Natomiast w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego obejmującym teren całej gminy zidentyfikowano liczne braki. Ponadto jego zapisy ocenia się jako sprzeczne z przepisami prawa oraz niespełniające wymogów związanych ze standardami ich sporządzania. Z treści analizy wynika, że w pierwszej kolejności należy opracować zmiany w zakresie planów na terenach przeznaczonych w studium pod zabudowę, obszarów będących przedmiotem zainteresowania inwestorów oraz miejsc, gdzie złożono wnioski o zmianę przeznaczenia.

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Rysunek 7 Zasięg obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Parysów oraz zakres nowych opracowań do których przystąpiono

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych parysow.e-mapa.net

4. Zabytki

ZABYTKI NIERUCHOME

W gminie Parysów znajduje się pięć obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego i wszystkie z nich znajdują się w Parysowie. Są to: cmentarz rzymsko-katolicki, kaplica cmentarna pw. św. Rocha oraz ogrodzenie cmentarza.

Tabela 18 Wykaz zabytków położonych w gminie Parysów, wpisanych do rejestru zabytków

LP.	NAZWA OBIEKTU/OBECNA FUNKCJA	ADRES	CZAS POWSTANIA/ PRZEBUDOWY	NR W REJESTRZE
1.	Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	Parysów, ul. Książęca 12	1904-1926 r.	A-791 z dnia 07.04.2008 r.
2.	Cmentarz rzymsko- katolicki (stara część)	Parysów, ul. Kościuszki	XVIII/XIX w.	A-799 z dnia 15.05.2008 r.
3.	Kaplica cmentarna pw. św. Rocha	Parysów, ul. Kościuszki	1862 w.	A-799 z dnia 15.05.2008 r.
4.	Ogrodzenie, mur	Parysów, ul. Kościuszki	XIX r.	A-799 z dnia 15.05.2008 r.
5.	Wiatrak koźlak	Parysów	koniec XIX w.	A-118/582 z dnia 02.04.1962 r.

Źródło: <https://nid.pl/zasoby/rejestr-zabytkow-zasoby/>

W Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ) znajdują się 53 obiekty (nie licząc obiektów wpisanych do rejestru zabytków). Najwięcej z nich zlokalizowana jest w Parysowie. Są to w większości domy pochodzące z lat 20 i 30 XX wieku.

Tabela 19 Wykaz zabytków nieruchomych położonych w gminie Parysów, wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków z wyłączeniem zabytków wpisanych do rejestru zabytków

LP.	NAZWA OBIEKTU/OBECNA FUNKCJA	ADRES	CZAS POWSTANIA/ PRZEBUDOWY
1.	Dom	Choiny 2	początek XX w.
2.	Dom	Choiny 39	lata 30 XX w.
3.	Dom	Choiny 62	lata 20 XX w.
4.	Kuźnia	Choiny 60	początek XX w.
5.	Kapliczka	Koźłów	początek XX w.
6.	Szkoła podstawowa	Koźłów	lata 30 XX w.
7.	Dwór	Koźłów	początek XX w.
8.	Obora	Koźłów	lata 30 XX w.
9.	Dom	Koźłów 27	lata 30 XX w.

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

10.	Dom	Kozłów 34	XIX/XX w.
11.	Dom	Kozłów 35	lata 20 XX w.
12.	Dom	Kozłów 37	1921 r.
13.	Pomnik – miejsce pamięci	Łukowiec	2004 r.
14.	Dom	Łukowiec	lata 20 XX w.
15.	Dom	Łukowiec	lata 20 XX w.
16.	Dom	Łukowiec	początek XX w.
17.	Dom	Łukowiec	1908 r.
18.	Dom	Łukowiec	1921 r.
19.	Dom	Parysów, ul. Rynek 4	lata 20 XX w.
20.	Dom	Parysów, ul. Rynek 20	lata 20 XX w.
21.	Dom	Parysów, ul. Rynek 21	lata 20 XX w.
22.	Dom	Parysów, ul. Rynek 34	lata 30 XX w.
23.	Dom	Parysów, ul. Rynek 42	lata 20 XX w.
24.	Młyn	Parysów, ul. Franciszkańska	lata 20 XX w.
25.	Dom	Parysów, ul. Garwolińska 11	lata 20 XX w.
26.	Dom	Parysów, ul. Garwolińska 16	lata 30 XX w.
27.	Dom	Parysów, ul. Garwolińska 17	lata 20 XX w.
28.	Dom	Parysów, ul. Garwolińska 18	początek XX w.
29.	Dom	Parysów, ul. Garwolińska 22	lata 30 XX w.
30.	Dom	Parysów, ul. Kościuszki 10	początek XX w.
31.	Dom	Parysów, ul. Kościuszki 33	1924 r.
32.	Dom	Parysów, ul. Kościuszki 41	początek XX w.
33.	Dom	Parysów, ul. Kościuszki 56	1926 r.
34.	Dom	Parysów, ul. Książęca 4	lata 30 XX w.
35.	Dom	Parysów, ul. Piaskowa 3	początek XX w.

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

36.	Dom	Parysów, ul. Piaskowa 4	lata 20 XX w.
37.	Dom	Parysów, ul. Piaskowa 6	lata 20 XX w.
38.	Dom	Parysów, ul. Piaskowa 7	lata 20 XX w.
39.	Dom	Parysów, ul. Piaskowa 15	lata 30 XX w.
40.	Dom	Parysów, ul. Piaskowa 19	lata 30 XX w.
41.	Bożnica	Parysów	2 połowa XIX w.
42.	Obelisk	Parysów	06.08.1992 r.
43.	Rynek	Parysów	XVI-XIX w.
44.	Park w zespole dworsko-parkowym	Poschła	2. połowa XIX w.
45.	Kapliczka	Starowola	lata 30 XX w.
46.	Dom	Starowola 9	lata 30 XX w.
47.	Kapliczka	Stodzew	2. połowa XIX w.
48.	Dom	Stodzew 18	początek XX w.
49.	Kapliczka	Wola Starogrodzka	1. połowa XIX w.
50.	Dom	Wola Starogrodzka 40	początek XX w.
51.	Dom	Wola Starogrodzka 109	lata 20 XX w.
52.	Dom drewniany w zagrodzie	Żabiniec 3	lata 30 XX w.
53.	Stodoła w zagrodzie	Żabiniec 3	lata 30 XX w.

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Parysów

ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Na terenie gminy Parysów znajdują się 123 stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Tabela 20 Wykaz zabytków archeologicznych na terenie gminy Parysów

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR W AZP	OBSZAR AZP
1.	Choiny	36	62-72
2.	Choiny	39	62-72
3.	Choiny	40	62-72
4.	Choiny	42	62-72

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

5.	Choiny	43	62-72
6.	Choiny	44	62-72
7.	Choiny	45	62-72
8.	Choiny	46	62-72
9.	Górki Kolonia	7	62-73
10.	Górki Kolonia	9	62-73
11.	Górki Kolonia	23	62-73
12.	Górki Kolonia	24	62-73
13.	Górki Kolonia	10	61-73
14.	Górki Kolonia	37	61-73
15.	Górki Kolonia	49	61-73
16.	Górki Kolonia	51	61-73
17.	Górki Kolonia	52	61-73
18.	Kolonia Stodzew	54	61-72
19.	Kolonia Stodzew	69	61-72
20.	Kolonia Stodzew	70	61-72
21.	Kolonia Stodzew	71	61-72
22.	Kolonia Stodzew	72	61-72
23.	Kolonia Stodzew	73	61-72
24.	Kolonia Stodzew	80	61-72
25.	Kolonia Stodzew	84	61-72
26.	Kozłów	1	62-73
27.	Kozłów	79	62-73
28.	Kozłów	80	62-73
29.	Kozłów	81	62-73
30.	Kozłów	82	62-73
31.	Kozłów	2	62-73
32.	Kozłów	3	62-73
33.	Kozłów	4	62-73
34.	Kozłów	5	62-73
35.	Kozłów	6	62-73
36.	Kozłów	8	62-73
37.	Kozłów	10	62-73

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

38.	Kozłów	11	62-73
39.	Kozłów	12	62-73
40.	Kozłów	13	62-73
41.	Kozłów	14	62-73
42.	Kozłów	15	62-73
43.	Kozłów	16	62-73
44.	Kozłów	17	62-73
45.	Kozłów	18	62-73
46.	Kozłów	19	62-73
47.	Kozłów	20	62-73
48.	Kozłów	21	62-73
49.	Kozłów	22	62-73
50.	Kozłów	25	62-73
51.	Kozłów	26	62-73
52.	Kozłów	27	62-73
53.	Kozłów	28	62-73
54.	Kozłów	31	62-73
55.	Kozłów	32	62-73
56.	Kozłów	33	62-73
57.	Kozłów	34	62-73
58.	Kozłów	35	62-73
59.	Kozłów	36	62-73
60.	Kozłów	37	62-73
61.	Kozłów	53	62-72
62.	Kozłów	50	61-73
63.	Łukowiec	23	62-72
64.	Łukowiec	24	62-72
65.	Łukowiec	25	62-72
66.	Łukowiec	26	62-72
67.	Łukowiec	27	62-72
68.	Łukowiec	28	62-72
69.	Łukowiec	29	62-72
70.	Łukowiec	32	62-72

**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

71.	Łukowiec	33	62-72
72.	Łukowiec	37	62-72
73.	Łukowiec	41	62-72
74.	Obręb (ob. obręb Choiny)	2	62-72
75.	Parysów	29	62-73
76.	Parysów	30	62-73
77.	Parysów	38	62-73
78.	Parysów	39	62-73
79.	Parysów	40	62-73
80.	Parysów	41	62-72
81.	Parysów	30	62-72
82.	Parysów	31	62-72
83.	Parysów	34	62-72
84.	Parysów	35	62-72
85.	Parysów	38	62-72
86.	Parysów	47	62-72
87.	Parysów	48	62-72
88.	Parysów	49	62-72
89.	Parysów	50	62-72
90.	Parysów	51	62-72
91.	Parysów	52	62-72
92.	Poschła	3	62-72
93.	Poschła	4	62-72
94.	Poschła	5	62-72
95.	Starowola	42	62-73
96.	Starowola	43	62-73
97.	Starowola	44	62-73
98.	Starowola	45	62-73
99.	Starowola	46	62-73
100.	Starowola	47	62-73
101.	Starowola	48	62-73
102.	Stodzew	42	61-72

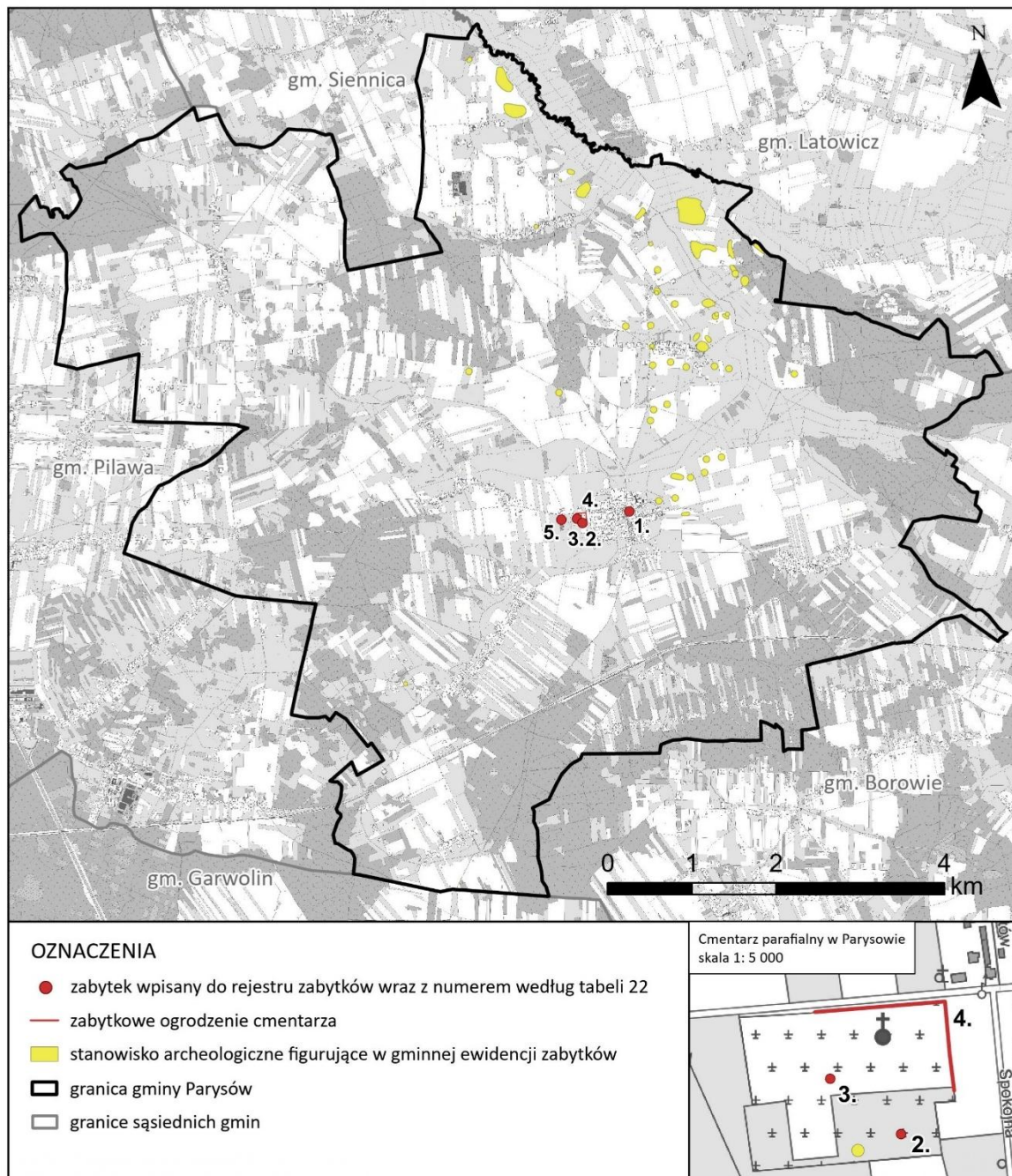
**DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO-
ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW**

103.	Stodzew	43	61-72
104.	Stodzew	44	61-72
105.	Stodzew	45	61-72
106.	Stodzew	74	61-72
107.	Stodzew	75	61-72
108.	Stodzew	76	61-72
109.	Stodzew	77	61-72
110.	Stodzew	81	61-72
111.	Stodzew	82	61-72
112.	Stodzew	83	61-72
113.	Stodzew	48	61-73
114.	Wola Starogrodzka	86	61-72
115.	Wola Starogrodzka	88	61-72
116.	Wola Starogrodzka	22	62-72
117.	Wola Starogrodzka	18	62-72
118.	Wola Starogrodzka	19	62-72
119.	Żabieniec	17	63-72
120.	Żabieniec	18	63-72
121.	Żabieniec	19	63-72
122.	Żabieniec	20	63-72
123.	Żabieniec	21	63-72

Źródło: Gminny program opieki nad zabytkami gminy Parysów na lata 2023-2026

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ, PRZESTRZENNEJ I KLIMATYCZNO- ŚRODOWISKOWEJ GMINY PARYSÓW

Rysunek 8 Zabytki wpisane do rejestru zabytków, gminnej ewidencji zabytków oraz zabytki archeologiczne położone na terenie gminy Parysów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Narodowego Instytutu Dziedzictwa

5. Transport i komunikacja

KOMUNIKACJA DROGOWA

Przez gminę Parysów przebiega droga wojewódzka nr 805 łącząca gminę z Pilawą. Najbliższa droga krajowa nr 76 prowadząca do Garwolina oraz Łukowa znajduje się w gminie Borowie, przy południowo-wschodniej granicy gminy Parysów. W okolicach gminy Parysów zlokalizowane są drogi szybkiego ruchu S17 oddalona o około 2,5 km na zachód od granicy gminy Parysów oraz A2 oddalona o około 20 km na północ od granicy gminy Parysów.

Sieć dróg na terenie Gminy Parysów:

- droga wojewódzka – 7,35 km,
- drogi powiatowe – 28,61 km,
- drogi gminne – 47,21 km,
- drogi wewnętrzne.

Drogi wojewódzkie na terenie gminy:

- 805 Warszawice – Wilchta.

Drogi powiatowe na terenie gminy:

- 1313W Parysów – Puznówka,
- 1314W Parysów – Jaźwiny – droga 805,
- 1316W Parysów – Łatowicz,
- 1317W Parysów – Borowie,
- 2246W Stara Wieś – Parysów.

Drogi gminne na terenie gminy:

- 13091W Wola Starogrodzka – gr. gminy Siennica (Starogród),
- 130902W (Sufszyn-Grzebowilk) gr. gminy Pilawa – Wola Starogrodzka,
- 130903W (Puzów Nowy) gr. gminy Garwolin – Parysów,
- 130904W (dr. wojewódzka nr 803-Słup Drugi) gr. gminy Borowie, Słup – dr. wojewódzka nr 805,
- 130905W (dr. wojewódzka nr 803-Słup Drugi) – gr. gminy Borowie-Starowola,
- 130906W Wola Starogrodzka-Poschła-gr. gminy Pilawa (Wygoda) – (dr. wojewódzka nr 805),
- 130907W (Głosków) gr. gminy Borowie-Słup – dr. wojewódzka nr 805 (stacja kolejowa Parysów),
- 130908W dr. wojewódzka nr 805 – kolonia Choiny,
- 130909W Choiny – po granicy gminy Garwolin – dr. gminna nr 130906W (Poschła),
- 130910W Choiny – dr. powiatowa nr 1313W,
- 130911W Wola Starogrodzka – gr. gminy Pilawa (Żelazna-Gocław),
- 130912W Kozłów – Stodzew,

- 130913W (Dębe Małe-Gołe Łąki) – gr. gminy Latowicz – dr. gminna nr 130912W,
- 130914W dr. wojewódzka nr 805 (Choiny) – dr. gminna nr 130903W,
- 130915W dr. wojewódzka nr 805 – Żabieniec Wieś,
- 130916W (Transbór) gr. gminy Latowicz – dr. gminna nr 130912W (Kozłów).

TRANSPORT KOLEJOWY

Przez teren gminy Parysów przebiega linia kolejowa nr 12 relacji Skierniewice – Łuków ze stacją w Parysowie, jednak wykorzystywana jest wyłącznie do przewozów towarowych. Najbliższa stacja kolejowa obsługująca ruch pasażerski znajduje się w miejscowości Pilawa oddalonej od Parysowa o około 12 km w kierunku zachodnim. Za jej pośrednictwem podróżni mogą skorzystać zarówno z połączeń regionalnych realizowanych przez Koleje Mazowieckie jak i dalekobieżnych obsługiwanych przez PKP Intercity zapewniających bezpośredni dojazd do miast takich jak: Chełm, Gorzów Wielkopolski, Kołobrzeg, Rzeszów, Bydgoszcz oraz Lublin. Stacja kolejowa w Pilawie znajduje się na trasie linii kolejowej Warszawa-Dęblin, co ma korzystny wpływ na dojazd do stolicy. Czas przejazdu do Warszawy wynosi około 1 godzinę 10 minut w przypadku korzystania z linii regionalnych, natomiast podróżując pociągami dalekobieżnymi czas ten redukuje się do 40 minut. Mimo, iż dostępność transportu kolejowego z Pilawy do stolicy uznaje się za sprzyjającą, brak bezpośredniego połączenia autobusowego między Parysowem a Pilawą stanowi istotny problem dla spójności lokalnej sieci komunikacyjnej. Alternatywą jest połączenie autobusowe z Garwolinem oddalonym od Parysowa o około 20 km, gdzie również funkcjonuje stacja kolejowa, jednak obsługuje ona jedynie linie regionalne.

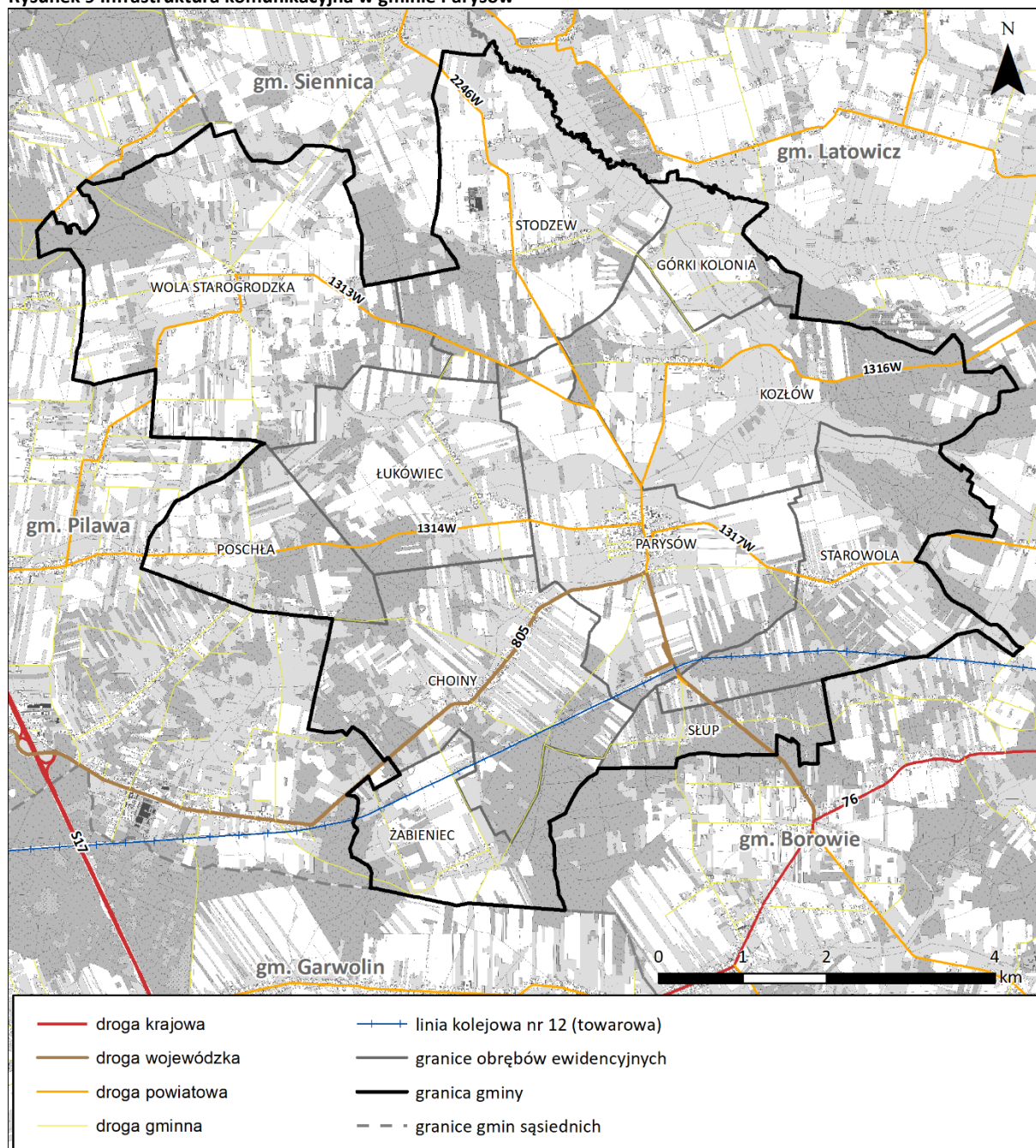
TRANSPORT PUBLICZNY

Transport publiczny opiera się głównie na komunikacji autobusowej. Według danych GUS na 2024 r. w gminie Parysów zlokalizowane są 42 przystanki autobusowe. Według rozkładów jazdy udostępnionych na stronie internetowej PKS Garwolin¹⁸, na terenie gminy Parysów funkcjonuje 25 przystanków autobusowych realizujących połączenia zarówno w obrębie wsi zlokalizowanych w granicach gminy jak i w kierunku miejscowości sąsiednich takich jak: Garwolin, Borowie oraz Gościewicz.

W poszczególnych miejscowościach można zauważyć znaczne zróżnicowanie w zakresie liczby przystanków i częstotliwości odjazdów. Najwięcej przystanków (6) zlokalizowano w największej miejscowości w gminie – Woli Starogrodzkiej. Natomiast w dwóch obrębach – Choinach i Słupie dostępny jest tylko jeden przystanek. Pod względem częstotliwości odjazdów szczególnie negatywnie wyróżnia się miejscowość Poschła, przez którą przejeżdżają w ciągu dnia jedynie dwa poranne autobusy. Połączenia funkcjonują w większości od poniedziałku do piątku, a wiele z nich nie jest realizowanych w okresie ferii letnich (lipiec, sierpień). Linie komunikacyjne są dofinansowane ze środków funduszu rozwoju przewozów autobusowych województwa mazowieckiego.

¹⁸Strona internetowa PKS Garwolin <https://www.pks-garwolin.pl/tabliczki-przystankowe> [Dostęp: 09.05.2025]

Rysunek 9 Infrastruktura komunikacyjna w gminie Parysów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDOT10k

6. Infrastruktura techniczna

ZAOPATRZENIE W WODĘ

Gmina Parysów jest w znacznym stopniu zaopatrzona w wodę. Według Raportu o stanie gminy za rok 2024 funkcjonuje tam sieć wodociągowa o długości 74,65 km posiadająca 1232 przyłącza. Woda pobierana jest z ujęć zlokalizowanych w Parysowie oraz Woli Starogrodzkiej.

ODPROWADZANIE ŚCIEKÓW I WÓD OPADOWYCH

Sieć kanalizacyjna w gminie jest słabo rozwinięta. Jej łączna długość wynosi 8,76 km, a jedynymi miejscowościami, które z niej korzystają są Parysów i Choiny. Ponadto na terenie gminy zlokalizowane jest jedynie 290 przyłączy kanalizacyjnych. Do oczyszczania ścieków użytkowana jest mechaniczno-biologiczna oczyszczalnia ścieków zlokalizowana w Parysowie, o przepustowości 160 m³/d.

ZAOPATRZENIE W GAZ

Na terenie gminy Parysów sieć gazowa, o długości 40,2 km, zasila 245 gospodarstw domowych. Na terenie gminy zlokalizowane jest 291 przyłączy do budynków mieszkalnych.

GOSPODARKA ODPADAMI

Zbiórka odpadów odbywa się zgodnie z harmonogramem udostępnionym na Biuletynie Informacji Publicznej Gminy Parysów. Na stronie znajdują się również informacje o tym jak segregować odpady oraz jakie konsekwencje niesie za sobą nieprzestrzeganie podanych reguł segregacji.

Uchwałą Nr XXX/100/09 Rady Gminy Parysów został przyjęty Program usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu Gminy Parysów na lata 2009 – 2032, który zakłada usunięcie i unieszkodliwienie wyrobów zawierających azbest. W roku 2024 gmina unieszkodliwiła 118,88 ton takich wyrobów z 45 nieruchomości.

Gmina Parysów posiada program „Usuwanie folii rolniczej i innych odpadów pochodzących z działalności rolniczej”, dzięki któremu mieszkańcy w trakcie naboru wniosków, mogą zgłaszać odpowiedni wniosek na nieodpłatny odbiór odpadów rolniczych.

Punkt selektywnej zbiórki odpadów komunalnych (PSZOK), gdzie zbierane są m. in. odpady wielkogabarytowe zlokalizowany jest przy ul. Garwolińskiej 46 w Parysowie.

ZAOPATRZENIE W ENERGIĘ ELEKTRYCZNĄ

Gmina Parysów zasilana jest w energię elektryczną liniami średniego napięcia 15 kV, które wychodzą ze stacji zlokalizowanych w Garwolinie i Pilawie. Funkcję rezerwowego zasilania dla gminy pełnią w razie awarii lub prac konserwacyjnych stacje w Mrozach i Mińsku Mazowieckim.

Przez gminę przebiega także jednotorowa linia elektroenergetyczna wysokiego napięcia 110 kV.

CIEPŁOWNICTWO

Na terenie gminy Parysów zaopatrzenie w ciepło odbywa się z wykorzystaniem indywidualnych źródeł ogrzewania lokalnych.

ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII

Na terenie gminy Parysów istnieje możliwość wykorzystywania odnawialnych źródeł energii. Pozwoliłoby to na zmniejszenie emisji zanieczyszczeń oraz ochronę środowiska.

Gmina Parysów przystąpiła do projektu „Kompleksowa termomodernizacja budynków użyteczności publicznej z zastosowaniem odnawialnych źródeł energii w Gminie Parysów”, w którym założeniem jest przeprowadzenie termomodernizacji budynków użyteczności publicznej z zastosowaniem odnawialnych źródeł energii.

W 2023 r. przeprowadzono modernizację budynku Publicznej Szkoły Podstawowej w Parysowie i zainstalowano panele fotowoltaiczne.

7. Podsumowanie obszaru przestrzennego

Gmina Parysów posiada mało zróżnicowaną strukturę przestrzenną, z wyraźną dominacją terenów rolniczych. Lasy porastające głównie okolice wschodniej i południowej granicy gminy. Natomiast w strukturze zabudowy zdecydowanie dominują wolnostojące domy jednorodzinne oraz zabudowa zagrodowa. Gmina Parysów posiada powiązania przestrzenne z ośrodkami osadniczymi zarówno w skali lokalnej jak i krajowej. Mieszkańcy gminy przemieszczają się najczęściej w celach związanych ze zdrowiem, edukacją oraz zatrudnieniem w kierunku Garwolina, Pilawy, bądź Warszawy. Gmina w całości pokryta jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, dlatego na jej terenie nie są wydawane decyzje o warunkach zabudowy. Analiza zmian w zagospodarowaniu przestrzennym wykazała liczne braki oraz nieaktualność w zakresie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz wskazała na konieczność opracowania zmian. Na terenie gminy znajduje się pięć obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa mazowieckiego. Ponadto w gminnej ewidencji zabytków ujęto 123 stanowiska archeologiczne oraz kilkadziesiąt obiektów zabytkowych, z których znaczna część zlokalizowana jest w Parysowie.

Przez gminę Parysów przebiega droga wojewódzka nr 805 łącząca ją z Pilawą. Ponadto okolice przecinają trasy pełniące istotną rolę w krajowym i regionalnym układzie komunikacyjnym, są to: droga krajowa nr 76, droga szybkiego ruchu S17 oraz autostrada A2. Najbliższą stacją kolejową obsługującą ruch pasażerski jest stacja w Pilawie, a transport publiczny opiera się na komunikacji autobusowej. System zaopatrzenia w wodę funkcjonuje w gminie Parysów na dobrym poziomie, jednak znacznie mniej korzystnie prezentuje się poziom jej skanalizowania. W obrębie gminy zaopatrzenie w ciepło odbywa się z wykorzystaniem indywidualnych źródeł ogrzewania, lecz istnieją możliwości transformacji w kierunku odnawialnych źródeł energii.

VII. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W niniejszej diagnozie opisano najważniejsze uwarunkowania wpływające na funkcjonowanie i rozwój gminy Parysów. Wnioski z diagnozy oraz innych elementów diagnostycznych pozwolą na opracowanie założeń programowych dla Strategii Rozwoju Gminy Parysów na lata 2026-2036. Na podstawie zebranych w diagnozie informacji zdefiniowano opisane poniżej kluczowe potencjały, które za pomocą ustaleń strategii powinny być wzmacniane i obszary problemowe, stanowiące barierę w rozwoju gminy.

Wśród największych potencjałów w rozwoju gminy Parysów należy wymienić:

1. Pozytywna sytuacja demograficzna. – Problemem, z którym mierzy się obecnie większość gmin i miast w Polsce jest malejąca liczba mieszkańców oraz starzejące się społeczeństwo, co skutkuje zwiększonym zapotrzebowaniem na usługi zdrowia i pomocy społecznej oraz tworzy ryzyko niewydolności systemów społecznych. Struktura demograficzna gminy Parysów na tle powiatu oraz regionu wypada bardzo pozytywnie. Nie oznacza to, że władze gminy nie powinny wspierać rozwoju usług publicznych, dostępności komunikacyjnej oraz programów aktywizacji seniorów, ale daje czas i przestrzeń na przygotowanie odpowiednich działań dostosowanych do potrzeb lokalnej społeczności. Liczba ludności utrzymująca się na stałym poziomie pozwala także na zaplanowane i odpowiedzialne zarządzenie gminą i przygotowanie nowych terenów i możliwości gminy do przyjęcia nowych mieszkańców. Położenie gminy w sąsiedztwie dwóch miast powiatowych oraz przy szlaku komunikacyjnym biegnącym do Warszawy może prowadzić do rosnącego popytu na grunty budowlane w gminie.
2. Powiązania przestrzenne. – Dużym atutem gminy Parysów jest jej położenie w sąsiedztwie Pilawy i Garwolina oraz dobre połączenie komunikacyjne z Warszawą. Daje to możliwość korzystania z oferty usługowej oraz rynku pracy dużych ośrodków, zachowując jednocześnie charakter wiejski oraz walory przyrodnicze. Sąsiedztwo dużych rynków pracy pozwala na znalezienie mieszkańcom atrakcyjnego zatrudnienia, a dobre połączenia komunikacyjne przyciągają nowych mieszkańców.
3. Polityka przestrzenna. – Pełne pokrycie gminy ustaleniami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego pozwala na zachowanie ładu przestrzennego oraz ograniczenie negatywnych zjawisk jak na przykład rozlewania się zabudowy. Rozwój terenów mieszkaniowych i inwestycyjnych w gminie powinien iść w parze z możliwością zapewnienia nowym mieszkańcom niezbędnych usług, połączeń komunikacyjnych oraz dostępu do infrastruktury technicznej. Jednocześnie przy zmieniających się przepisach prawa oraz uwarunkowaniach wpływających na rozwój gminy i potrzeby jej mieszkańców należy pamiętać o systematycznym aktualizowaniu opracowań planistycznych.
4. Walory środowiskowe. – Gmina Parysów posiada walory przyrodnicze i krajobrazowe. Pomimo zachodzących zmian w strukturze zabudowy i stopniowego odchodzenia wielu mieszkańców od prowadzenia działalności rolniczej, zachowuje krajobraz rolniczy z rozległymi terenami otwartymi, łąkami i terenami zielonymi. Atrakcyjność przyrodnicza gminy może przyczynić się do rozwoju lokalnej turystyki i rekreacji, ale także pomóc w ochronie środowiska przyrodniczego regionu.

Wśród obszarów problemowych w gminie Parysów należy wymienić:

1. Wykluczenie komunikacyjne i zły stan infrastruktury drogowej. – Jedynym środkiem transportu zbiorowego w gminie są autobusy. Obszar gminy obsługuje PKS Garwolin oraz prywatni przewoźnicy. Jednak pomimo dobrych połączeń drogowych oraz niewielkiej odległości od drogi ekspresowej i linii kolejowej, dojazd transportem publicznym do większych miast jak Warszawa czy Pilawa jest utrudniony. Dodatkowo organizację dobrej jakości transportu zbiorowego i zachowanie bezpieczeństwa drogowego utrudnia zły stan wielu dróg gminnych i powiatowych. Inwestycje w infrastrukturę transportową są bardzo kosztowne, ale jednocześnie kluczowe dla rozwoju terenów budowlanych oraz wsparcia słabszych grup społecznych.
2. Niewystarczająca infrastruktura techniczna. – Mieszkańcy gminy Parysów w większości korzystają z wody z sieci wodociągowej, jednak nie wszystkie miejscowości mają dostęp do sieci kanalizacji sanitarnej. Na terenach pozbawionych dostępu do sieci kanalizacyjnej mieszkańcy korzystają z przydomowych oczyszczalni ścieków lub zbiorników bezodpływowych, które w przypadku złego gospodarowania ściekami stanowią znaczące zagrożenie dla stanu czystości wód podziemnych i powierzchniowych. Dostęp do sieci infrastruktury technicznej pozwala również na wyznaczanie nowych terenów budowlanych i inwestycyjnych, które pozwalają na rozwój gospodarczy gminy.
3. Niska jakość gleb i brak dużych zakładów pracy. – Wielu mieszkańców gminy Parysów stanowią rolnicy. Jednak w gminie dominują gleby średniej i słabej jakości, co utrudnia prowadzenie wydajnej produkcji rolnej. Jednocześnie wiele, szczególnie młodych osób wybiera zawody pozarolnicze podczas, gdy na terenie gminy brakuje większych zakładów pracy. Struktura gospodarcza gminy nie jest zadowalająca. Brakuje atrakcyjnych terenów inwestycyjnych i ofert zachęcających przedsiębiorców do inwestowania w gminie.

Kierunki działań i cele strategiczne zawarte w Strategii rozwoju gminy powinny przede wszystkim niwelować negatywne czynniki mające wpływ na funkcjonowanie gminy i wykorzystywać jej potencjały w kierunku dalszego rozwoju. Oprócz wskazania potencjałów rozwojowych i obszarów problemowych, warto zdiagnozować zewnętrzne czynniki oraz trendy regionalne lub krajowe oddziałujące na gminę i mogące mieć wpływ na jej dalsze funkcjonowanie. Są to czynniki wynikające zarówno z polityk unijnych, programów dofinansowań i regulacji krajowych i regionalnych, jak i trendy kształtowane przez sektor prywatny.

Procesem zachodzącym od lat w Warszawie i jej okolicach jest suburbanizacja. Rosnące ceny nieruchomości oraz napływająca do stolicy liczba mieszkańców powoduje rosnące zainteresowanie osiedlaniem się pod miastem. Ważnymi czynnikami wpływającymi na atrakcyjność osiedleńczą terenów podmiejskich jest dostęp komunikacyjny oraz walory przyrodnicze. Wielu ludzi jest w stanie poświęcić wydłużony czas dojazdu do pracy w zamian za dom otoczony przyrodą i czystym środowiskiem. Parysów ulega rosnącej presji urbanizacyjnej, nowa zabudowa to przeważnie budynki mieszkalne jednorodzinne. Ważne jest przy tym jednak świadome planowanie nowej zabudowy w oparciu o dostęp do infrastruktury technicznej i usług publicznych, których nowi mieszkańcy będą potrzebowali. Jednocześnie wzrost liczby ludności i zmiana struktury funkcjonalno-przestrzennej może być szansą na dalszy rozwój gminy i poprawę jakości życia również obecnych mieszkańców.

Ważnym trendem, który może mieć wpływ na strukturę gospodarczą gminy jest wzrost popularności lokalnych produktów rolnych. Coraz więcej osób zwraca uwagę na pochodzenie swojej żywności i wybiera produkty lokalne i sezonowe. Parysów położony jest w sąsiedztwie dużych rynków zbytu, co może być szansą dla wsparcia działających na jego terenie rolników i przedsiębiorców z branży spożywczej. Popularyzacja produktów roślinnych, ekologicznych i lokalnych oraz idee zawarte także w politykach unijnych, takie jak „od pola do stołu” czy „dieta 100 mil” mogą przyczynić się do rozwoju indywidualnych rolników i lokalnej gospodarki rolnej.

Gmina Parysów ma także możliwość zwiększania swojej oferty rekreacyjno-wypoczynkowej oraz rozwój usług publicznych. Gmina powinna jednak zapewniać nowym i obecnym mieszkańcom jak najlepszy dostęp do podstawowych usług, inwestując i rozszerzając ofertę usług oświaty i zdrowia oraz stwarzając atrakcyjne warunki do powstawania obiektów komercyjnych skupionych na handlu bądź gastronomii. Do zwiększenia atrakcyjności osiedleńczej gminy przyczynia się przede wszystkim rosnąca jakość życia obecnych mieszkańców.

VIII. ŹRÓDŁA

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.)
2. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2024 r. poz. 107 z późn. zm.)
3. Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2025 r. poz. 198)
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.)
5. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292)
6. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2024 r. poz. 1283 z późn. zm.)
7. Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. z 2024 r. poz. 82)
8. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r., poz. 1478 ze zm.)
9. Uchwała Nr XVII/99/86 WRN w Siedlcach z dnia 28 października 1986 r. w sprawie obszarów chronionego krajobrazu (Dz. Urz. z 1986 r. Nr 11, poz. 130; zm. Dz. Urz. z 1990 r. Nr 13, poz. 221, Dz. Urz. z 1991 r. Nr 7, poz. 182, Dz. Urz. z 1993 r. Nr 8, poz. 166)
10. Uchwała Nr 141/23 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 11 lipca 2023 r. w sprawie Nadwiślańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu położonego na terenie powiatów garwolińskiego, mińskiego i otwockiego (Dz. Urz. Województwa Mazowieckiego z 2023 r., poz. 8531)
11. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy (Dz.U. z 2021 r., poz. 1615)
12. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 18 października 2022 r. w sprawie przyjęcia Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Wisły (Dz.U. z 2022 r., poz. 2739)
13. Uchwała Nr XLI/390/2024 Rady Gminy Parysów z dnia 20 marca 2024 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Parysów na lata 2023-2026
14. Uchwała Nr XXIV/125/2016 Rady Gminy w Parysowie z dnia 23 listopada 2016 r. w sprawie przyjęcia Programu Rewitalizacji dla Gminy Parysów na lata 2016-2022
15. Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Parysów
16. Raport Gminy Parysów za rok 2023
17. Raport Gminy Parysów za rok 2024
18. Roczna ocena jakości powietrza w województwie mazowieckim – raport wojewódzki za rok 2023
19. Richling A., Solon J., Macias A., Balon J., Borzyszkowski J., Kistowski M. (red.) 2021. Regionalna geografia fizyczna Polski. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.
20. apgw.gov.pl – Karty Charakterystyk JCWP
21. bdl.stat.gov.pl
22. cfrop.gdos.gov.pl
23. dane.gov.pl
24. geoportal.gov.pl
25. geoserwis.gdos.gov.pl
26. google.pl/maps
27. gov.pl

- 28. karty.apgw.gov.pl
- 29. laliny.sabak.info.pl
- 30. lokalnyatrakcyjnyzlak.pl
- 31. nid.pl
- 32. parysow.biuletyn.net
- 33. parysow.e-mapa.net
- 34. parysow.pl
- 35. pks-garwolin.pl

IX. SPIS RYSUNKÓW, TABEL I WYKRESÓW

1. Spis rysunków

Rysunek 1 Granice administracyjne gminy Parysów	9
Rysunek 2 Rozmieszczenie podstawowych usług publicznych w gminie Parysów	23
Rysunek 3 Podział gminy Parysów na regiony fizyczno-geograficzne, ukształtowanie powierzchni terenu gminy	42
Rysunek 4 Obszary zagrożenia powodziowego w gminie Parysów	48
Rysunek 5 Formy ochrony przyrody w gminie Parysów	50
Rysunek 6 Struktura funkcjonalno-przestrzenna gminy Parysów	55
Rysunek 7 Zasięg obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Parysów oraz zakres nowych opracowań do których przystąpiono	59
Rysunek 8 Zabytki wpisane do rejestru zabytków, gminnej ewidencji zabytków oraz zabytki archeologiczne położone na terenie gminy Parysów	67
Rysunek 9 Infrastruktura komunikacyjna w gminie Parysów	70

2. Spis tabel

Tabela 1 Porównanie wybranych wskaźników demograficznych dla kraju, województwa, powiatu oraz gminy Parysów, dane za 2024 rok	13
Tabela 2 Zmiana liczby dzieci w przedszkolu i punkcie przedszkolnym w latach 2014-2024	15
Tabela 3 Zmiana liczby dzieci w szkołach podstawowych w latach 2014-2024	16
Tabela 4 Opis sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności PKD 2007	26
Tabela 5 Wybrane wskaźniki dotyczące podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w gminie Parysów w odniesieniu do danych z poziomu powiatu, województwa i kraju (dane na 2024 rok)	28
Tabela 6 Struktura powierzchni gospodarstw rolnych według ich wielkości na terenie gminy Parysów w 2020 roku	31
Tabela 7 Pogłowie zwierząt gospodarskich w gminie Parysów w latach 2010 i 2020	32
Tabela 8 Struktura produkcji rolnej w gminie Parysów w latach 2010 i 2020	32
Tabela 9 Struktura faktycznych i planowanych dochodów gminy Parysów w 2023 i 2024 roku	34
Tabela 10 Struktura faktycznych i planowanych wydatków gminy Parysów w 2023 i 2024 roku	38
Tabela 11 Podział gminy Parysów na regiony fizyczno-geograficzne	41

Tabela 12 Złoża surowców mineralnych w gminie Parysów	43
Tabela 13 Charakterystyka jednolitych części wód powierzchniowych występujących na terenie gminy Parysów	44
Tabela 14 Charakterystyka JCWPd nr 66.....	46
Tabela 15 Wynikowe klasy strefy mazowieckiej dla poszczególnych zanieczyszczeń, uzyskane w ocenie rocznej dokonanej z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych pod kątem ochrony zdrowia i roślin	51
Tabela 16 Średni Dobowy Ruch Roczny dla DW805.....	52
Tabela 17 Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Parysów	57
Tabela 18 Wykaz zabytków położonych w gminie Parysów, wpisanych do rejestru zabytków.....	60
Tabela 19 Wykaz zabytków nieruchomych położonych w gminie Parysów, wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków z wyłączeniem zabytków wpisanych do rejestru zabytków	60
Tabela 20 Wykaz zabytków archeologicznych na terenie gminy Parysów.....	62

3. Spis wykresów

Wykres 1 Zmiana liczby ludności w gminie Parysów w latach 2014-2024.....	10
Wykres 2 Zmiana liczby ludności w gminie Parysów w latach 2014-2024 z uwzględnieniem płci	11
Wykres 3 Zmiana liczby ludności według grup wiekowych: przedprodukcyjnej (14 lat i mniej), produkcyjnej (15-59 lat kobiety i 15-64 lata mężczyźni) i poprodukcyjnej (powyżej 59 lat kobiety i powyżej 64 lat mężczyźni) w latach 2014-2024	12
Wykres 4 Zmiana przyrostu naturalnego w latach 2014-2024	13
Wykres 5 Zmiana salda migracji w latach 2016-2024	14
Wykres 6 Liczba podmiotów gospodarki narodowej w tym osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w gminie Parysów w latach 2019-2024.....	24
Wykres 7 Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w gminie Parysów w 2024 roku w podziale wg sekcji PKD.....	25
Wykres 8 Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Parysów w latach 2014-2024	28
Wykres 9 Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Parysów w latach 2014-2024 w podziale wg płci.....	29
Wykres 10 Udział poszczególnych kategorii w strukturze dochodów gminy Parysów w 2023 i 2024 roku	36
Wykres 11 Udział poszczególnych kategorii w strukturze wydatków gminy Parysów w 2023 i 2024 roku	39

